

KULTÚRA

ROČNÍK XI. – č. 11

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

28. MÁJA 2008

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Snímka: Teodor Križka

Ked' sme my Slováci z rozličných sveta strán po desiatkach rokov mohli opäť navštíviť svoju vlasť pod Tatrami, jedným z prvých dojmov, ktorý nás priam šokoval, bola všeobecná vlažnosť, nezujem, ba neraz až neznášnosť, s akou takmer všetci, s ktorými sme sa pustili do rozhovoru, reagovali na naše spontánne prejavy lásky k národu a našej slovenskej vlasť. Mňa osobne tento postoj najviac prekvapil u jedného z podpredsedov vtedajšej vlády, ktorý aj teraz zastáva vysokú funkciu.

(Pokračovanie na 4. strane)

Formovanie vlasteneckého vedomia

Tak sa mi žiada parafrázovať Kristov plač nad Jeruzalemom, že som si požičal biblické slová do nadpisu dnešného stĺpčeka. Keď totiž chodím po hlavnom meste, darmo hľadám znaky, aký to tu národ žil a žije. V historickom jadre nachádzam namiesto pomníkov zaslužilým vládcom, dejateľom, mysliteľom, básnikom, ľudom obetujúcim svoj život za národnú existenciu iba sochy čudákov, napoleonovského vojaka, podivnú postavu vyliezajúcu z kanála a súsošie Štúrovcov, ktoré vyzerá ako pozostatok úcty, ktorú dávno zmyli storočné lejaky nášho nezájumu. Ján Hollý, na pleciach ktorého stojí celá naša národná kultúra, naďalej čaká na svoje námestie ukrytý v kúte Konkatedrály sv. Martina. Janko Kráľ, živý duch nášho spiaceho národného povedomia, hľadá

Ach,
Bratislava, Bratislava,
slovenská zem!

TEODOR KRIŽKA

stále do diaľky ponad hlavy okoloidúcich, ktorí skôr smerujú do neďalekého chrámu konzumu ako k poklone jeho géniovi. Pomník Andrejovi Hlinkovi, otcovi moderného slovenského národa, ktorý svojou váhou u nás zastavil lživý čechoslovakizmus a na niekoľko desaťročí aj nástup desivých ľavicových úchyliet, sa ušlo miesto až vo vzdialenom Ružinovce. Zato český lev stále tróni na pilóne pred Národným múzeom, pod ktorým chýba M. R. Štefánik. Náhrobný križ na poslednom mieste odpočinku prezidenta Jozefa Tisa, ktorého charakternosť a múdrosť by nám mohli závidieť všetky národy besniacej vojnovnej Európy, sa ktosi nedávno pokúsil dokonca zhanobiť podobne ako ružinovský pomník Hlinkovi, len miesto kladiva použil žltý spray.

Nikde nevidieť ani pomník spolupatroňom Európy sv. Cyrilovi a Metodovi od vďačných Slovákov. Nuž akýže to národ žije v hlavnom meste Slovenskej republiky?

Od päťdesiatych rokov, ba i omnoho skôr sa sem schádzajú Slováci zo všetkých kútov vlasti. Ale čo urobili so svojou identitou? Kde nechali svoje slovenské srdce? Vyzliekli si slovenskosť ako obnosené šaty a zo dňa na deň sa stali svetoobčanmi, či skôr nákupcami v obchodoch, konzumentmi lacnej túžby po kariére, po postavení, po bohatstve? Či sa im zamáľilo sluhovstva z minulosti a opäť sa ukláňajú smerom k Viedni a Budapešti?

Dnes je sever v New Yorku, hoci strelka kompasu stále ukazuje rovnako ako pred rokmi, keď bol sever v Moskve.

Netrúfam si paušalizovať. I ja som pred dvadsiatimi šiestimi rokmi prišiel do Bratislavy a učil sa ju milovať, lebo nám Košičanom staručká železničná trať ukazovala prst smerom na Prahu, kým Východniar cestujúci do Bratislavy dlho-predlho musel v Púchove rušeň prepriať. No dodnes nepochopím násilné vyvolávanie duchov mŕtvej multikultúrnosti (paradoxne, chápanej celkom nekultúrne ako vzájomná tolerancia kultúr bez tej najpočetnejšej slovenskej!), ktorá tu páchne skôr plesnivým sentimentom ako reálnou možnosťou prinavrátiť časy, keď sa Slováci v Bratislave radili prevažne do sluhovského stavu.

No, Bratislava je z hľadiska slovacity stále pole neorané. Čaká na generáciu, ktorá konečne pochopí, že je úsmevné, ba skôr do plaču, keď sa tak nezodpovedne zbavujeme toho najkrajšieho, čím si môžeme vydoberať úctu - hrdošti na svoj pôvod, vďaka Bohu za zázrak, ktorým odmenil našich predkov, že na križí dejín ešte stále žijí spievame po slovensky.

www.kultura-fb.sk

O potravinovej kríze

A je to tu! O potravinovej kríze informujú všetky médiá. Stáli čitatelia si určite spomenú, že som viac rokov na hroziaci problém s nedostatkom potravín a na neúctu k domácej produkcii upozorňoval. Bez patričnej odozvy! Slabosť mocných je v tom, že nepotrebnú čítať a už vôbec počúvať slabých! Je to na škodu všetkých: tých mocných, ale aj bezmocných.

Je pravda, že nikdy som nepoužil spojenie "potravinová kríza", ale okružnejšie a výstižnejšie vyjadrenie "potravinová bezpečnosť štátu". Bol to hlas volajúceho na púšti. Dokonca som sa dozvedel, že potravinová bezpečnosť je reziduum socializmu. Dnes sa s ňou veľmi vážne zaoberá aj vševediaci Európska únia!

Potravinová bezpečnosť nie je len heslo - je to základný životný predpoklad fungujúceho hospodárstva a spo-

kojnosti občanov. Isto si pamätáme, ako nedávni politici debatu o potravinách odbýjali vetou: "nebudú - dovezieme"! A je zaujímavé, že dnes sú to zástupcovia obchodníkov, ktorí v televízii vyhlasujú, že už niet odkiaľ doviezť.

Mám dobrú správu - potraviny budú! Horšie je, za akú cenu? A tu mi nedá zopakovať už zverejnenú myšlienku: sen o lacných a kvalitných potravinách končí likvidáciou domácich producentov. A čo sme spravili na ich záchranu za posledných päť rokov?

Možno nás trochu poteší, že po čase sa chlebové odvetvie znovu dostáva do pozornosti verejnosti, po tých do bezvedomia opakovaných témach o školskom a tlačovom zákone, veternej kalamite a kôrovcovi a poisťovníach. Nedá sa poprieť - dostatok potravín je vážna téma, lebo vo svete sú pre ryžu pouličné nepokoje a trasú sa vlády! Na-

šťastie, náš produkčný potenciál a vyspelá roľnícka tradícia isto nedovolia, aby Slovensko hladovalo, ale možno to pomôže, aby rezort pôdohospodárstva dosiahol také postavenie v národnom hospodárstve, aké mu právom patrí a nebude to naposledy, lebo ľudstvo je od potravín závislé!

P. S.

Na obnovenie pamäti uvádzam jednu z uznávaných charakteristík: Potravinová bezpečnosť štátu umožňuje každému občanovi v ľubovoľnom čase fyzický a ekonomický prístup k zdravotne neškodným potravinám, ktoré vyhovujú jeho dietetickým potrebám, chuti, tradícii a výberu tak, aby človek mohol dosiahnuť aktívny plnohodnotný zdravý život.

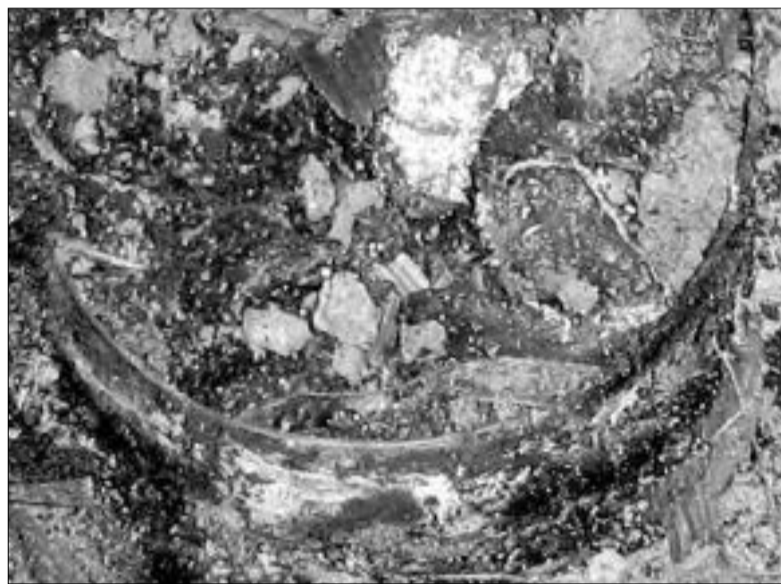
Ako vidieť, potravinová bezpečnosť svojou kvantitatívnu aj kvalitatívnu stránkou podporuje kvalitu života národa a zaraďuje sa tým medzi dôležité sociálne faktory.

NORBERT M. BENUŠKA

Záznam o pochovaní z evidencie Martinského cintorína v Bratislave: Dňa 19. IV. 1947 bol v novom hrobe č. 183 pochovaný Dr. Jozef Tiso, dekan - farár. Záznam bol dlhodobo prelepený pásikom papiera. Zápis je poškodený následkom dažďa cez nezavreté okno. Foto: F. Sedlák, 2002.

Identifikácia pozostatkov Dr. Jozefa Tisu

Fotografia z exhumácie hrobu. Nález kňazského kolárika. Kautčuková výstuž dlhodobým pôsobením vlhkosti počas 60 rokov zmenila svoju farbu na zelenú. Zvyšky kostí, viditeľné v strede obrázku, sú poškodené vplyvom uloženia vo vlhkej zemi. Foto: S. Májek, 2007.

Exhumácia v roku 2007 dokumentovala zhodu nájdených pozostatkov s telesnými pozostatkami Dr. Tisu. Nepochybným dôkazom je nález kolárika, ktorý zosnulému do rakvy položil pochovávajúci kňaz, salezián Jozef Stašo. Tiež ďalšie nálezy, ako okuliare, zvyšky odevu a topánok, potvrdili identitu hrobu. Popri tejto istote exhumujúci prisľúbili vykonať tiež dôkaz testom DNA. (S. Májek, Dr. Jozef Tiso - kňaz a prezident. Bratislava 2008.)

Bežne sa preceňujú možnosti takéhoto testu. Aj DNA je len organická látka, ktorá vo vlhkom prostredí podlieha hnilobe, a preto sa niekedy ani nedá nájsť. Pri analýze na vzorke kosti u vienedskej firmy DNA Confidence skúmali prítomnosť 16 markerov v tzv. skupine Y-STR, našli ich však najprv len 7 a po opakovaní analýzy s väčším množstvom materiálu našli ďalšie 2. V protokole z 10. apríla 2008 sa na základe toho konštatuje, že u 9 zo 16 skúmaných markerov sa zistila zhoda medzi Jozefom Tisom a Štefanom Tisom, pričom sa nenašla nezhoda ani u jedného markera.

V súdnej praxi (napríklad pri dokazovaní otcovstva) je však potrebné doložiť všetky skúmané markery (čo sa pri čerstvom biologickom materiáli dá dosiahnuť); ak sa niektoré markery nenájdu, právnická formulácia je, že "nemožno vylúčiť, že pochádzajú od rovnakého mužského

predka". Tento záver možno do laickej reči pretlmočiť tak, že sa "dokumentuje ich príbuznosť". Nie je pritom udané, na koľko % "nemožno vylúčiť", ako ani na koľko % "sa dokumentuje"...

Otázka číselného vyjadrenia bola potom predmetom obsiahlej korešpondencie, ktorej výsledkom bolo, že pani Mag. Haas z DNA Confidence nám 7. mája 2008 oznámila, že konzultovala získané výsledky s pani Nagy z Charité z Berlína. Od nej dostala správu, že prípad (haplotyp) s 9 markermi, ako sa našli v kosti Jozefa Tisu, sa vyskytuje v Európe s častotou 1:1400, čo znamená 0,07 %. Z toho vyplýva, že jestvuje pravdepodobnosť (istota) 99,93 %, že zistená zhoda markerov nie je náhodná, ale je dôsledkom príčinnej súvislosti, teda príbuznosti.

Uvedené konštatovanie spolu s nálezmi z hrobu prakticky vylučuje inú interpretáciu, než že v hrobe boli (a sú) telesné pozostatky Dr. Jozefa Tisu.

POZNÁMKA:

V súvislosti s urobenými skúškami nás upozornili na jednu zaujímavú okolnosť: "haplotyp", ktorý zistili pri týchto skúškach, sa na kontinente Eurázia dosiaľ našiel len 5 x, a to: 2x v Bratislave, 1 x v Hrodnom (Bielorusko), 1 x v Tveri (Rusko) a 1 x vo Švédsku.

FRANTIŠEK SEDLÁK

Fotografia z archeologických vykopávkov pri kostole v Devine dokumentuje stav po uložení v pieskovom teréne asi 500 rokov. Možno by sa tu našlo viac DNA než po 60 rokoch spočívania vo vlhkej hline. Foto: F. Sedlák, 2005.

Keď si všimneme dátumy mnohých mimoriadnych udalostí vo svetovej, ale i našej histórii, či už pozitívnych alebo negatívnych, zistíme, že v mnohých sa objavuje akoby začarované číslo osem. Takých udalostí je veľa. Preto spomeniem len niektoré.

V roku 1608 založili mesto Québec. Tohto roku oslavuje svoje 400. výročie.

V máji roku 1848 Štúr, Hurban, Hodža, Daxner a Fracisci predložili Maďarom „Požiadavky slovenského národa“ a v septembri začali organizovať ozbrojené povstanie.

- 1878 Srbsko získalo nezávislosť na Berlínskom kongrese.

- 1888 sa narodil Martin Rázus.

- 1938 zomrel Andrej Hlinka.

- 1948 vznikol štát Izrael.

- 1968 okupácia našej vlasti Sovietskymi vojskami.

- 1988 Sviečková manifestácia v Bratislave, ktorá bola začiatkom pádu komunistického režimu.

- 2008 odtrhnutie Kosova od Srbska. To je len niekoľko ukážok.

Pretože 14. mája 2008 štát Izrael oslavuje svoje 60. narodeniny, rozhodol som sa načrtnúť trochu detailnejšie do tejto časti histórie Blízkeho Orientu.

Meno Palestína pochádza z obdobia, keď toto územie bolo obývané Filištíncami (od roku 1050 pred Kristom), vrátane časti územia, ktoré obývali Hebrejci (Izraeliti). Pred Filištíncami kontrolovali celé územie dnešnej Palestíny približne od roku 4000 pred Kr. až do roku 1125 pred Kr. prv Canaaniti (4000 - 3200), Egypt (3200 - 1125). Hebrejci (Izraeliti) od roku 1125 kontrolovali časť tohto územia. Po porážke Filištíncami (1050 pred Kr.) Izraeliti vytvorili monarchiu - kráľ Dávid a po ňom jeho syn Šalamún. Po Šalamúnovej smrti roku 922 bolo ich územie rozdelené na Izrael a Judeu. Roku 722 Izrael okupujú Asýřčania a v 586. roku Babylonci Judeu, ktorí zničili Jeruzalem, Izraelitov vzali do exilu, kde tí zotrvali až do roku 539 pred Kr. Potom striedavo kontrolovali Palestínu Gréci a Rimania a počas križiackych výprav aj kresťania. V roku 638 po Kr. Arabi obsadili celé územie Palestíny a kontrolovali ho 1300 rokov. Po nich to bol Ottomani až do roku 1918. Od tohto roku prevzali kontrolu nad územím Briti, ktorá trvala až do roku 1948. Pomocou nich vznikol v tom istom roku štát Izrael.

Nuž toto je skutočne len veľmi stručná história pred vznikom izraelského štátu. Samotný jeho vznik začal veľmi problematcky. Pretože práve tento problematcky štart zapadá akosi do zbudnutia, pokúsím sa občerstviti tieto udalosti a ich dôsledky.

Samozrejme, plne súhlasím s jeho vznikom. Izraeliti ako národ majú plné právo na vlastný štát presne tak ako aj Palestínci, ktorí ho, žiaľ, doteraz nemajú, hlavne zásluhou sionistického hnutia, ktoré vzniklo roku 1897. Je to silná, až fanaticky nacionalistická, židovská organizácia snažiacia sa o obnovenie biblické-

Zaujímavé výročie

ho územia, vytvorenie nového silného štátu a zavedenie úplnej kontroly nad celou Palestínou i za cenu etnickej čistky územia.

Nepripomína to tak trochu obdobie nacizmu v Nemecku?

V úvode som spomenul, že v roku 1608 vzniklo mesto Québec. To bolo v období, keď územie Nouvelle France - Nového Francúzska siahalo od oblasti severovýchodne od rieky Sv. Vavrince v dnešnej Kanade až po Mexický záliv a zaberalo prakticky celú východnú časť Severoamerického kontinentu. Predstavme si, žeby dnes Francia alebo Kanada chcela obnoviť toto obdobie a obsadiť USA. Je to mysliteľné?

Sionistická organizácia postupne rôznymi metódami prevzala kontrolu nad politickými organizáciami v Izraeli. No nielen tam. Dnes majú neuvieriteľný vplyv v americkom kongrese, v Bielom dome a v Pentagone, nuž a samozrejme nielen tam. Žiadna krajina alebo jej politici nie sú imúnni pred jej metódami na prevzatie kontroly. Bola to práve táto organizácia, ktorá ovplyvnila Britov na vytvorenie len štátu Izrael, keď títo ukončili koloniálnu kontrolu nad Palestínou. Pôvodne mali vzniknúť dva štáty podľa rezolúcie OSN č. 181. Táto rezolúcia predpokladala vznik Palestínskeho a Izraelského štátu a neutrálnu zónu pod medzinárodnou kontrolou. Podľa tejto rezolúcie 56% územia bolo určeného pre Izraelitov, napriek tomu, že predstavovali len menej ako tretinu obyvateľstva. Samozrejme, Palestínčania, ale aj susediace arabské štáty nesúhlasili s nespravodlivým delením. Cítili v pozadí sionistickú snahu o vytvorenie novej koloniálnej mocnosti pod zámenkou vybudovania štátu pre Židov, ktorí boli v Európe perzekvovaní a dať im možnosť perzekvovať Palestínčanov. A tak izraelská armáda obsadila Palestínu a 15. mája 1948 Ben Gourion vyhlásil slobodný štát Izrael. Okolo 750 000 až 800 000 Palestínčanov bolo prinútených opustiť svoje domovy, svoju zem a dodnes žije v exile 3 677 882, z toho 1 194 512 v utečeneckých táboroch a štáte Izrael zhruba 1 300 000. Podľa štatistiky z roku 2003 Počet všetkých Palestínčanov vo svete je 9 352 270 a z tohto počtu žije v okupovanom Zajordánsku a Gaze 3 364 495 Palestínčanov. Preto udalosti v roku 1948 nazývajú Nakba - Katastrofa. Dodnes symbolom tejto tragédie je ruka držiaca kľúče od domu. Je to ruka ľudí, ktorí by sa nemierne radi vrátili do svojho domova. No Izrael to nepripustí.

Od roku 1948 až dodnes sionistické vlády v Izraeli sústavne konfiškovali palestínske majetky, demolovali domy, pod rúško terorizmu naďalej bombardujú domy a zabíjajú civilov. Len od roku 2000 bolo zavraždených izraelskou armádou na okupovanom území 5 062 civilov, vrátane detí. Gaza je dnes obrovské vä-

zenie pod holým nebom. Na tomto okupovanom území vybudoval štát Izrael stenu rasovej segregácie (700 km), ako ju nazývajú Palestínčania. Na druhej strane budujú mnohé židovské kolónie na okupovanom území Zajordánska. Je to totálne zabratie okupovaného územia. Palestínčania nemajú prakticky žiadne možnosti slušnej existencie a stali sa vo vlastnej zemi druhoradi občania presne tak ako Slováci v období kompletnej maďarizácie.

Toto všetko je možné uskutočňovať jedine na základe miliardovej finančnej a totálnej vojenskej a politickej pomoci USA. No nie všetci občania USA sú za jedno s ich vládnymi predstaviteľmi. Napríklad Paul Findey zo štátu Illinois, člen kongresu po celých 24 rokov, vydal knihu pod názvom They dare to speak out - Neboja sa otvorene hovoriť. Je to zbierka prejavov ľudí a inštitúcií, ktorí konfrontujú izraelské zákulisie v jeho snahe kontrolovať americkú politiku. Alebo bývalý prezident Jimmy Carter, ktorý nazval toto sionistické konanie "kriminálna proti ľudským právam". Alebo 144 ciklistiek z rôznych krajín, ktoré 12. mája 2008 prišli na bicykloch do Jericha v Zajordánsku, aby sa zúčastnili manifestácie Nakba. Tieto cyklistky sú zo Spojených štátov, Nového Zelandu, Austrálie, Francúzska, Španielska a Maroka. Ďalších 150 cyklistiek nedostalo od Izraela povolenie na vstup, lebo sú občianky Sýrie, Iránu a Libanonu.

Izrael sa stal štátom rasovej segregácie, ako bola donedávna Južná Afrika. Je to novodobý koloniálny štát. Ostatný takzvaný demokratický svet mlčí napriek tomu, že je to systematické porušovanie medzinárodného práva a práva ľudského. A napriek tomu, že Izrael nerešpektuje ani jednu rezolúciu OSN na vyriešenie tejto nesmierne nehumánnej situácie.

Všetko toto sa dnes deje pod hlavičkou boja proti terorizmu. Táto zástierka na zakrývanie rôznych expanzívnych chŕťok niektorých "demokratických" štátov a ich neľudské počínanie sa v politike udomácnila.

Znova sa musím vrátiť k mojej verzii o vzniku terorizmu, ktorý vonkoncom nenávidím a ktorú som už raz v minulosti v jednom z článkov vyjadril. Podľa mňa existujú dva druhy teroru.

Ten prvý je teror oficiálny, teror štátny, nuž a ten druhý je odpoveď na ten prvý.

14. máj v Izraeli je deň veľkej slávy. Za prítomnosti prezidenta Busha a popri salvách ohňostrojov si aj predstavitelia ďalších západných demokracií navzájom blahoželajú, akí sú fantastickí a prezierajú politici, prsto politicky correct, čiže politicky správni a druhú stranu mince - stranu deštruktívnej palestínskej spoločnosti budú ignorovať.

TIBOR KOVALIK

(Dokončenie z 1. strany)

Keď sa potom aj našim pričinením rozvinuli debaty o práve Slovákov na svoj vlastný suverénny štát, veľká časť najmä vzdelanejších vrstiev tu na Slovensku nás biľagovala ako nacionalistov či až šovinistov. Ba nechýbali ani takí, ktorí v prejavoch národného vedomia a hrdosti videli strašiaka fašizmu. Zatiaľ sme my Slováci z rozličných demokratických štátov i vzdialených kontinentov nerobili nič iné, iba sme sa vyjadrovali a správali tak, ako sme to dlhodobo pozorovali a osvojili si podľa správania sa slobodných príslušníkov všetkých normálnych národov na svete.

Nedávno, po takmer pätnástich rokoch, výsledok prieskumu amerických sociológov z Chicagskej univerzity, podľa ktorého Slováci majú najnižší stupeň národného vedomia a následne i najmenej národnej hrdosti v celej európskej oblasti bývalých satelitných štátov Zväzu sovietskych socialistických republík, presvedčivo potvrdil, že náš údiv bol oprávnený a že reakcia časti slovenskej inteligencie iba dokazovala, že jej a značnej časti obyvateľstva dnešného Slovenska chýba čosi, čo sa v nepomerne vyššej miere oprávnené a zákonito prejavuje u všetkých národov Európy.

Tu teda máme právo i povinnosť položiť si otázku: Prečo sú dnes mnohí Slováci takí, akí sú? Prečo sa v takej extrémnej miere odlišujú od všetkých ostatných národov Európy, ba i celého kultúrneho sveta?

Na vyčerpávajúcu odpoveď by sme potrebovali napísať celú knihu. Preto sa tu pokúsím odpovedať iba poukazaním na jednu z najzákladnejších a ľahko evidovateľných príčin tohto stavu.

Národné vedomie a následná národná hrdosť sú podmienené dvoma faktormi, vyplývajúcimi zo samej podstaty ľudskej bytosti. Prvý z týchto faktorov je fyzicko-biologickej povahy, a druhý je duchovno-kultúrna hybná sila. Obidve tieto zložky patria k sebe ako telo a duša človeka. Ako len harmonický súlad a rozvoj týchto dvoch zložiek vytvára z človeka opravdivú osobnosť jednotlivca, tak aj spoločenstvo ľudí príbuzného pôvodu a im vlastnej osobitnej kultúry vytvára plnohodnotný národ.

V našom stredoeurópskom geopolitickom a kultúrnom priestore hlavnými národovotvornými faktormi boli mocensko-štatná štruktúra a cirkevno-náboženská organizácia. My sme Slováci, lebo naši vzdialení stredovekí predkovia už od 7. storočia začali prekonávať pôvodné spoločenské štruktúry rozšírených kmeňových zoskupení a pod vplyvom pozostalosti Rímskej ríše a nadvlády ázijských Avarov vytvorili prvé nadvládné obranné vojensko-politické štruktúry, z ktorých ako prví v tomto priestore - vyše sto rokov pred susednými príbuznými kmeňmi - vytvorili si mocensko-politické útvary predfeudálnej a ranofeudálnej povahy. Už z druhej polovicou 9. storočia - podobne s chronologickým náskokom aj niekoľkých storočí pred inými slovanskými národmi - naši stredovekí predkovia dokázali si zriadiť aj vlastnú cirkevno-náboženskú organizáciu závislú priamo od rímskeho pápeža. Tieto dva faktory podmienovali etnogenézu Slovákov podobne ako neskôr u všetkých našich západných, severných aj východných slovanských susedov.

Tento sľubný začiatok bol však drasticky zasknutý postupnou stratou vlastnej národnej štátnosti už začiatkom 10. storočia. No práve historický fakt, že napriek chýbajúcej dlhohodobej účinnosti tohto základného faktora etnogenézy si slovenský národ podnes zachoval svoju identitu, dokazuje, že už vtedy, v čase straty svojej štátnosti, proces jeho etnogenézy musel dosiahnuť takú kvalitu národnej identity, že ju nemohol zmazať ani historický vývoj v nepriaznivých politických podmienkach. Opierajúc sa o pevnejší pilier svojho nábožensko-kultúrneho dedičstva, Slováci sa zachovali Slovákmi po celých osemsto rokov uhorskej štátnosti, ktorej pozitív-

nou stránkou bola jej ústavná plurietnicita. Silou svojej národnej identity dokázali prekonať aj dva veľmi nebezpečné mocensko-politické náporov susedných národov s cieľom ich asimilácie tak v 19., ako aj v 20. storočí. Ba práve aj pod vplyvom týchto živelných odporov vyvolávajúcich náporov sa im podarilo dokonca dva razy opäť získať aj vlastnú štátnu suverenitu.

Neprotirečí to však tomu, čo sme na začiatku konštatovali o povážlivom nedostatku národného vedomia? Neprotirečí. Lebo národná identita je skutočnosť objektívnej povahy, kým národné vedomie je psychologický stav subjektívnej individuálnej aj spoločenskej povahy, ktorého intenzitu podmieňuje celý rad rozličných faktorov.

Prvým a najdôležitejším faktorom rastu a hĺbky národného povedomia vždy bola a je národná výchova. Túto v zdravej spoločnosti začínajú rodičia, teda základná bunka každej spoločnosti, ktorou je rodina. Ale hlavne v našej súčasnosti kvalitu výchovy širokých vrstiev národa podmieňujú školy všetkých stupňov. Nie je to náhoda, že všetky totalitaristické režimy si pokladajú za absolútnu prioritu po uchvátení moci vyhradiť si úplnú kontrolu školstva.

Tak to bolo aj v septembri 1944, keď už hneď v prvých dňoch povstania, ktorého hlavným cieľom bolo vyhlásenie Československej republiky a teda rozbitie obnovenie slovenskej štátnosti, vtedy ešte samozvaná Slovenská národná rada svojím nariadením číslo 5/44 zo 6. septembra 1944 sa chcela zmocniť škôl „všetkých kategórií a stupňov od detských opatrovní a útulní až po vysoké školy“. To bolo potom od roku 1945 spoločným programom, dôsledne realizovaným československými a komunistickými vládami. Obidve slovenskému národu nežičiacie zložky vtedajšej politickej moci veľmi dobre chápali kľúčovú dôležitosť školskej výchovy, a preto aj dosiahli to, čo nás teraz uponizuje a trápi. Odtedy - okrem nás najstarších - všetky dnes žijúce generácie boli vychované školstvom totalitárneho systému, ktorý nielenže nemal záujem o výchovu a výučbu pestovať národné povedomie, ale mal vyhranené zámery vstúpiť do mysli a do srdca slovenských detí a mladých ľudí ideologické dogmy marxistického internacionalizmu, bojovného ateizmu a politického čechoslovakizmu. Po storočia takého celoplošného a exkluzívneho školenia muselo zanechať v mysliach a citoch týchto generácií svoje zhubné stopy.

Na toto sme sa usilovali upozorňovať vedúce osobnosti slovenského politického i kultúrneho života. Osobne som mnohým z nich pripomínal, že Slovensko sa nachádza v podobnej situácii, ako to bolo v Taliansku po zjednotení v šesťdesiatych rokoch 19. storočia. Vtedy na jednom z prvých zasadaní talianskej vlády jeden z tvorcov nového národného štátu vyhlásil: „Podarilo sa nám vytvoriť Taliansko. Ale teraz je našou hlavnou úlohou utvoriť taliansky národ.“ Poukazoval som aj na príklad východného Nemecka, kde ešte za Nemeckej demokratickej republiky po páde komunistickej totality nová vláda medzi prvými opatreniami reformovala školstvo. Prioritne prepustila zo služby 1504 profesorov, docentov a iných učiteľov, ktorí sa špecializovali na vyučovanie marxizmu-leninizmu a boli aktívnymi členmi komunistickej strany a jej

rozličných organizácií. Pre ostatných učiteľov organizovala osobitné kurzy, aby mohli korigovať svoje predošlé školenia a vyučovať v duchu demokratických slobôd. Aj to prispelo k následnému zjednoteniu Nemecka.

Nič podobné nepodnikla ani jedna z doterajších vlád Slovenskej republiky. Podnes sa na našich školách vyučuje podľa niekdajších osnov a s niekdajšími pedagogickými príručkami, často v tom istom duchu - ak už nie otvorene marx-leninizmu, tak určite v duchu starého a opäť aj z katedier hlásaného čechoslovakizmu. A nie je to, žiaľ, iba na štátnych školách. Lebo keď som raz prednášal trom triedam maturantov na jednom katolíckom gymnáziu, z väčšiny otázok, ktoré mi tí dospievajúci študenti predložili, až sálala nevráživosť hraničiaci s nenávisťou voči všetkému slovenskému. Potom sa nemôžeme čudovať, že práve najmladšie ročníky dospievajúcej mládeže sú takmer totálne odcudzené slovenskému národu, nemajú k nemu nijaký citový vzťah a necítia nijakú mravnú povinnosť učiť si jeho dejiny, pestovať jeho kultúrne dedičstvo a prispieť k budovaniu, posilňovaniu a udržaniu jeho štátnosti.

Záver je preto jednoznačný: Pretože v uplynulom desaťročí napriek politickým zmenám ani jedna z doterajších vlád Slovenskej republiky nedokázala - alebo nechcela? - podstatne zmeniť obsahy a pedagogické zameranie školských osnov najmä na poli slovenských dejín a občianskej výchovy, nemožno sa čudovať, že ani dnes, po takmer celých pätnástich rokoch obnovenie slovenskej štátnosti, stupeň národného vedomia sa pohybuje v najnižších až kritických polohách a následne aj národná hrdosť je tu takmer neznámou veličinou. Pri nedávnych voľbách väčšina slovenských voličov dokázala svojimi volebnými hlasmi odovzdať zákonodarnú moc do rúk zodpovedných činiteľov, ktorí sa opätovne verejne vyslovili za nutnú nápravu tohto smutného a ponižujúceho stavu národného povedomia a národnej hrdosti. Ak vláda i parlament budú dôsledne uplatňovať tento vyhlásený program a podporovať náležité iniciatívy na jeho realizáciu, ak naše rodiny, a hlavne naše školy sa intenzívne zapoja do tejto široko koncipovanej akcie, tak sa situácia aj v pomerne krátkom čase niekoľkých rokov môže obrátiť k lepšiemu.

Nikdy nezabudnem na zážitok z roku 1983. V tom čase som býval veľmi často v Spolkovej republike Nemecko, kde som udržoval intenzívne vzťahy vedeckej, cirkevnej i politickej povahy.

Izraelská univerzita Bar-Ilan, ktorá vtedy mala 10 tisíc poslucháčov poctila titulom Doktora honoris causa dlhoročného predsedu židovskej obce v Berlíne He-

inza Galinského. Pri tejto príležitosti prezident univerzity Bar-Ilan Prof. Emanuel Rackmann poskytol rozhovor redaktorovi nemeckého časopisu „Deutschland-berichte“. Na otázku, čím sa tá univerzita líši od ostatných univerzít v Izraeli, Rackmann odpovedal: „Podstatný rozdiel medzi našou univerzitou Bar-Ilan a ostatnými univerzitami v Izraeli tvorí fakt, že naši študenti sa musia zúčastniť na 25 percent viacej študijných kurzov, ktorými sú špeciálne povinné predmety z judaistiky. Medzi tieto patria: židovská filozofia, židovské dejiny, Biblia a Talmud, pretože my uplatňujeme svetonáhľad, že na tejto univerzite nemôže promovať v žiadnom odbore študent, ktorý by neovládal tieto predmety. Každý študent musí poznať korene židovského života. Tieto korene tvoria najdôležitejšiu časť toho, čo naša univerzita dáva svojim študentom. Druhým dôvodom je to, že my sme sionistická univerzita. Preto vyžadujeme od našich študentov, aby aj oni boli sionistami, aby boli idealistami, aby pre štát niečo robili, aby mu niečo dávali a nie iba od neho prijímali. Na našej univerzite máme niektoré fakulty tak zariadené, aby študenti národu čosi dávali.“

Ak uvážime, že vtedy Izrael mal asi dva a pol milióna obyvateľov - teda pri-

bližne polovicu obyvateľov Slovenska - a z tej univerzity mu každoročne vyšlo dva- až tritisíc takto vyučených a súčasne národne i nábožensky k idealizmu vycielených mladých akademicky vzdelaných pracovníkov, ľahšie pochopíme svetovú záhadu všestranného rastu a mohutnenia štátu Izrael. Ale by nám to mohlo pomôcť nahliadnuť, ako je to aj s národnou tragédiou hraničiacou kultúrnou, ekonomickou aj politickou situáciou nášho mladého štátu. Naše vlády - žiaľ! všetky bez výnimky - nielenže nezaložili podobnú vysokú školu s jednoznačným a intenzívnym študijným programom historického a náboženského obsahu národných dejín - a v pomere k počtu obyvateľstva by sme ich potrebovali aspoň dve - ale naopak, až s nepochopiteľnou nezodpovednosťou zachovali nezmenený celý školský systém s jeho starými marxisticko-bolševistickými osnovami, pedagogickými príručkami a učiteľmi. Títo v drvivej väčšine podnes vyučujú a vychovávajú mládež k bezduchému materialistickému internacionalizmu a upevňujú v mladých dušiach hriechu neznalosť historických koreňov národa, do ktorej neprestávajú vstúpiť absurdné tézy historickým vývojom na smetisko dejín vyhodného čechoslovakizmu.

Toto je jedna z hlavných príčin našej súčasnej duchovnej, ale nielen duchovnej biedy.

Preto je najvyšší čas, aby sme sa my Slováci zobudili. Aby sme si uvedomili, že máme svoje hlboké historické korene v slávnej štátotvornej náboženskej i kultúrnej minulosti, ktorá nás mravne zaväzuje. Aby sme sa nebáli nikoho, ani vzdialených veľmocí tohto sveta, ale si uvedomili naše sväté právo žiť a rásť v duchu našich národných tradícií. Na to nás oprávňuje aj najzákladnejší princíp každého demokratického zriadenia, podľa ktorého je aritmetická väčšina, ktorá rozhoduje o povahy, hodnotách a cieľoch orgánov zákonodarstva i výkon-

Ján Mráz: Svätí Cyril a Metod

nej moci v správe štátu. Je jedným z krikľavých paradoxov najnovšieho vývoja v našom štáte, že nad štyrmi päťami veriacich občanov slovenskej národnosti rozhodujúcu moc dostali do rúk predstavitelia mikroskopických zoskupení Slovákom národne i nábožensky úplne cudzích alebo odcudzených jednotlivcov. Za takýto vývoj spoločnosti sme zodpovední všetci. Lebo iba správne použitie volebného lístka, prakticky jediný, a práve preto nielen politicky, ale aj mravne zodpovedný prejav moci, ktorou každého občana vybavuje základný ústavný zákon, môže túto absurdnú situáciu podstatne zmeniť a dať našej spoločnosti impulz na správnu orientáciu ďalšieho vývoja v súlade so základnými hodnotami našich historických koreňov na zachovanie a zveľadenie vzácneho dedičstva našich otcov.

Globalizácia

Už 8. storočí pred Kristom asýrsky kráľ SENNACHERIB - ako to znamená židovský prorok Izaiáš - prišiel na myšlienku vyhubiť množstvo národných spoločenstiev vo svojej rozsiahlej ríši.

„Lež on tak neuvažuje, jeho srdce tak nezmysľá. On má v úmysle ničit' a vyhubiť nemalo národov. (Iz 10,7)

Lebo hovorí: „Silou svojej ruky som všetko urobil a svojou múdrosťou, lebo som rozumný.

Odstránil som hranice národov, vyraboval som ich pokladnice ako všemocný som zvrhol tých, čo sedeli na tróne.

Ako na hniezdo siahla moja ruka na bohatstvo národov, ako sa zbierajú opustené vajcia, tak som zhrabol celú zem a nebolo toho, kto by zatrepotal krídlom, otvoril zobák a zapíšťal. (Iz 13)

O 600 rokov neskôr sýrsky kráľ-imperátor ANTOCHUS EPIFANES IV. (175-163 pr.Kr.), dedič Alexandra Veľkého, prvého gréckeho vládcu nad svetovou Perzskou ríšou, niekdajší rukojemník v Ríme sa správal celkom podobne: (I. kniha Machabejcov)

„Kráľ Antiochus vydal rozkaz pre celé kráľovstvo, že všetci majú splynúť v jeden národ a každý musí opustiť svojrázne zvyky.

Tak sa všetky národy podrobili kráľovmu rozkazu. A tak sa aj mnohým Izraelitom zaľúbila jeho bohopocta. Obetovali modlám a znesväcovali sobotu.

Do Jeruzalema a do judských miest poslal kráľ poslov s písomnými odkazmi, aby sa spravovali zvykmi, ktoré boli dosiaľ v krajine cudzie.

Aby zrušili v chráme celostné žertvy a zápalné i mokré obety.

Soboty a sviatky sa majú znesvätiť, svätýňu a Bohu zasvätený ľud treba pohaniť.

Svojich synov majú nechať bez obriezky, svoje duše poškrabovať čímkoľvek nečistým a ohavným, aby tak zabudli na zákon a odstránili všetky ustanovenia.

Kto by sa tak nesprával podľa kráľovho rozkazu, mal zomrieť. (...)

Aj mnohí z ľudí sa k nim pridali, všetci, čo odpadli od zákona. Páchali zlo v krajine a vyhánali Izraelitov, ktorí sa potom museli skrývať po všelijakých skrýšach. (...)

Knihy zákona, ak niektoré našli, páčili a trhali. Ak sa u niekoho našla kniha zmluvy alebo ak sa niekto spravoval podľa zákona, bol potrestaný smrťou podľa kráľovského nariadenia. (I.Mach 43-60).

Sennacheribovi predpovedal Izaiáš tvrdý trest Boží:

„Preto Pán, vládca zástupov, pošle na jeho vykľmených vojakov hlad a pod jeho slávu bude pražiť ako požiar oheň.

Proti Antiochovi sa vzbúrili Židia verní Božiemu zákonu a svojim dlhoročným povstaním, ktoré pretrvalo aj po smrti Antiocha, vytvorili podnes v židovskom národe trvajúcí a účinný mýtus hrdinskej obrany tradície otcov aj za cenu vlastného života.

MILAN S. ĐURICA

Všetci kompetentní, s ktorými sme - ako členovia iniciatívy „Za krajsiu metropolu Slovenska“ - o generálovi M. R. Štefánikovi rozprávali, sa vyjadrovali o jeho osobnosti s najvyššou úctou a s obdivom k jeho zásluhám. Výnimočnosť Štefánikovej osobnosti a jeho prvoradý význam v slovenských dejinách potvrdzujú aj prieskumy verejnej mienky, kde v anketе „Najvýznamnejšia osobnosť slovenských dejín“ získal čestné prvé miesto. Možno teda konštatovať, že ide o osobnosť nielen výnimočnú, ale aj nespornú a zjednocujúcu, čo je v slovenskej spoločnosti postavenie viac než exkluzívne. Takýmto osobnostiam sa - všade v kultúrnom svete - prejavuje príslúchajúca úcta. Čo to znamená v praxi?

Osloboditeľ národa je vždy stvárnený tak, aby pamätník vyjadroval jeho osobnosť vo vrcholnej podobe jeho dejinotvorného prínosu. Ak ide o generála - zásadne v slávnostnej generálskej rovnošate! Ak ide o mechanika - v montérkach...

Generálovi - osloboditeľovi býva zásadne vybudovaný pamätník - ktorý je umiestnený na tom najčestnejšom a najvýznamnejšom mieste metropolu národa - spravidla na samostatnom, po ňom pomenovanom námestí - alebo na Námestí republiky či Námestí slobody o ktorú sa svojou činnosťou zaslúžil. V civilizovanom svete je naprosto neprijateľné, aby jeho socha bola umiestnená napríklad na okraji námestia pomenovanom po inom dejateľovi (napr. Šafárikovom námestí) či pred budovou, s ktorou jeho činnosť nemá nič spoločné (napr. SND).

Vo svojej bohatej a mnohostrannej činnosti pomohol M. R. Štefánik slovenskému národu v jeho emancipačnom zápase najviac ako vojak - generál. Navyše, podľa náčelníka Francúzskeho vojenského archívu pozemného vojska plukovníka Fréderica Gueltona, iba dvaja príslušníci francúzskej armády zaznamenali taký rýchly postup z vojaka na generála. Boli to generál Napoleon Bonaparte a generál Milan Rastislav Štefánik.

Tieto fakty hovoria jasnou rečou, že jediný dôstojný - a takejto výnimočnej osobnosti príslúchajúci - pamätník je možno vytvoriť iba stvárnením generála - osloboditeľa v jeho slávnostnej generálskej rovnošate a na samostatnom námestí nesúcom jeho meno či na Námestí slobody, o ktorú sa svojimi mimoriadnymi činmi zaslúžil.

Pretože ide o skutočne výnimočnú osobnosť, je prijateľné, aby slovenská metropola mala aj dve sochy - pamätníky tohto veľikána. Už odliatu vyše 7 metrovú sochu M. R. Štefánika - v dobovej cestovnej leteckej kombinéze - možno (ale bez pylónu s českým levom) so všetkou úctou umiestniť v areáli Letiska M. R. Štefánika v Bratislave. Rovnako vhodné a dôstojné by bolo umiestnenie tejto sochy v areáli pamätníka Štefánikovej mohyly na Bradle. Obidve tieto alternatívy sú pre jeho dobové stvárnenie v leteckej kombinéze nielen prijateľné, ale aj príliehavé.

Skutočný pamätník - teda nielen socha generála M. R. Štefánika - vyjadrujúci jeho dejinotvornú výnimočnosť však treba - ako výraz našej vďaky, obdivu a úcty - vytvoriť vo forme nového monumentu vyjadrujúceho súčasne slobodné postavenie slovenského národa a teda aj nový pohľad na naše dejiny a ich osobnosti. Takto veľkoryso koncipovaný pamätník treba umiestniť na tom najčestnejšom mieste v slovenskej metropole. A tým najvhodnejším miestom je Námestie slobody, ktoré je situované v blízkosti Úradu vlády SR a aj v blízkosti Prezidentského paláca. Plnil by tak zároveň aj úlohu pamätného miesta, kde zahraničné štátnické návštevy prejavujú svoju úctu kladením vencov za účasti predstaviteľov nášho štátu.

Sme svedkami nekoncepcného, urbanisticky aj esteticky chaotického „rozmiestňovania“ budov aj sôch, ktoré - namiesto, aby povyšovali Bratislavu na metropolu - ponížujú naše hlavné mesto do úrovne miest v tzv. treťom svete. Namiesto slovenskej metropolu prezentujúcej slovenské dejiny a kultúru, sa stávajú bežným „kozmpolitným trhoviskom“. O nekoncepcnosti rozmiestňova-

Štefánik ako kauza?

nia pamätníkov svedčí aj umiestnenie sochy veľkého svetového rozprávkara H. Ch. Andersena, ktorému prideliť miesto „podnájomníka“ za chrbtom najväčšieho slovenského básnika na Hviezdoslavovom námestí. Je to neúcta k Andersenovi rovnako ako k Hviezdoslavovi. Ak už niekomu dáme tú česť a prideliť mu námestie, neznižujme jeho úroveň rôznymi „prílepkami, prídavkami či podnájomníkmi“. Bolo by nanajvýš vhodné vytvoriť samostatný Park významných svetových osobností, ktoré sa zaslúžili o našu slobodnú prítomnosť či prispeli k nášmu rozvoju svojim kultúrnym vplyvom...

Na záver nezaškodí pripomenúť si „kauzu SND“. Po rovnako nedôstojných

rov“ a nedbáme ani na význam osobnosti generála M. R. Štefánika, ani na určenie a úlohu SND, pred ktorým má byť jeho socha postavená a nedbáme ani na názor osobnosti slovenskej kultúry a kultúrnej verejnosti, ktorá žiada prejavitiť osobnosti M. R. Štefánika tú najvyššiu úctu. A to vraj „budujeme občiansku spoločnosť“!

Keď sa už nové SND neotváralo tým, čím sa otvárať malo - operou Svätopluk vyjadrujúcou symboliku potreby národnej jednoty - tak nech je pred týmto „korunovačným chrámom slovenskej kultúry“ zvečnený aspoň autor tejto opery - národný umelec Eugen Suchoň. Táto najväčšia hudobnodramatická osob-

nosť prinajmenšom európskeho významu si to určite zaslúži! Ak pred národné divadlo namiesto tvorcu slovenskej kultúry E. Suchoňa postavíme politika - generála M. R. Štefánika neposlúžime tým nikomu. Dokážeme iba, že sa nevyznáme ani vo vlastných dejinách a - hoci sme stávali mnohé metropolu sveta - nedokážeme zvládnuť úlohu staviteľov vlastnej slovenskej metropolu.

A na úplný koniec. Nezdá sa - nám všetkým, ktorým záleží na kultúrom a reprezentatívnom vzhľade Bratislavy ako slovenskej metropolu - že je tu opäť naliehavý čas vyzývajúci občanov k razantnému zákroku v zmysle „Bratislava nahlas“?!

VILIAM HORŇÁČEK

Kresba: Andrej Mišanek

Slovenská republika sa v máji 2004 na základe Zmluvy o pristúpení stala riadnym členom Európskej únie a aktívnu súčasťou európskeho vzdelávacieho a výskumného priestoru. Týmto krokom sme sa pripojili k cieľom revidovanej Lisabonskej stratégie a jej základným pilierom: výchova a vzdelávanie, výskum, vývoj a inovácie. Realizácia Lisabonskej stratégie v podmienkach národného hospodárstva vychádza z presvedčenia, že dlhodobou možnosťou konkurencieschopnosť zabezpečiť iba nevyhnutnými štrukturálnymi zmenami vedúcimi k rozvoju vedomostnej spoločnosti a ekonomiky.

Veda a technika, výskum a vývoj, inovácie, poznatky, vedomostná spoločnosť, transfer technológií a operačné programy sú kľúčové slová 21. storočia a obľúbené témy odborných a politických diskusií o ekonomickej budúcnosti Slovenska. O nevyhnutnosti vytvárania podmienok pre podporu výskumu, vývoja a inovácií s cieľom rýchlejšieho zavádzania výsledkov výskumu do praxe nikto nepochybuje a Ministerstvo školstva SR urýchlene pripravuje súbor koncepčných, strategických a legislatívnych materiálov, aby sme tempo zmien udržali. Sú však tieto zmeny vo výskume a vývoji ale dostatočné?

Súčasnú rýchle technologickú, ekonomicke a sociálne zmeny zakladajú potrebu zmien v dynamickom procese vzdelávania a vedy vo väzbe na trh práce, zvýšenie požiadaviek na verejné zdroje a premostenie na podnikateľské prostredie. Realizácia najdôležitejších zmien a nových riešení v oblasti podpory výskumu, vývoja a inovácií je preto sústredená do dvoch kľúčových dokumentov. Je to „Dlhodobý záměr štátnej vednej a technickej politiky do roku 2015“, ktorý bol schválený vo vláde SR v septembri minulého roka a „Vládny návrh zákona o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja“, ktorým sa novelizuje súčasný platný zákon.

Hlavné ciele dlhodobého zámery sú zamerané najmä na - zvýšenie účasti vedy a techniky na celkovom rozvoji Slovenskej republiky a intenzívnejšie zapájanie vedy a techniky do riešenia ekonomickejších a spoločenských problémov Slovenska, - zabezpečenie podmienok pre rozvoj a využívanie vedy a techniky stanovením cieľov v oblastiach koordinácie výskumu a vývoja, infraštruktúry, systémových a vecných priorít, podpory a rámcového modelu organizácie financovania, medzinárodnej vedecko-technickej spolupráce, hodnotenia, popularizácie výskumu a vývoja a monitorovania štátnej vednej a technickej politiky.

Schválené dlhodobé ciele a zámery do roku 2015 vychádzajú z potrieb zabezpečiť hospodársky a spoločenský rozvoj

Slovenska tak, aby SR bola plnohodnotným členom Európskeho výskumného priestoru s dostatkom dostupných finančných zdrojov. Nárast intenzity výdavkov na vedy a techniku zo štátneho rozpočtu, ďalších verejných prostriedkov (štrukturálne fondy, 7. rámcový program, ...) a súkromného sektora má vzrásť z 0,82 % z HDP v roku 2008 na 1,8 % z HDP v roku 2015. Napriek nesporným pozitívam a kvalitám obsahu, dlhodobý záměr ustanovuje dvanásť vecných priorít výskumu a vývoja tak široko definovaných, že pokrývajú skoro väčšinu odborov vedy a techniky. Je ale uvedený počet priorít zdrojovo saturovaný?

Ak chceme náš dlhodobý záměr považovať za reformný, musíme definovať aktuálne tie, ktoré sú z hľadiska našich špecifik a potrieb najperspektívnejšie a sú únosné pre ekonomiku malého štátu a odpovedajú odvetvovej orientácii hospodárskej sféry minimálne v strednodobom horizonte.

Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja je druhý najdôležitejší reformný dokument, ktorý reformným môžeme naozaj nazvať.

Zavádza definíciu inovácií, aby pre potreby zákona boli jasne vymedzené činnosti a procesy, ktoré možno zaradiť medzi inovácie, ustanovuje osobitnú kategóriu organizácií výskumu, ktorou je centrum excelentnosti výskumu, definuje typy špecializovaných organizácií (vedecko-technologické parky, výskumno-vývojové centrum a technologický inkubátor) zamerané na prenos výsledkov výskumu a vývoja do praxe a ustanovuje povinnosť schvaľovať návrh na finančné zabezpečenie členstva SR v medzinárodných programoch a centrách výskumu a vývoja.

Ak chceme skutočne naplniť ciele Lisabonskej stratégie, je nevyhnutné naše výskumné kapacity synergicky spojiť do spoločného európskeho výskumného trhu. Chronickým problémom je presun poznatkov výskumu do priemyslu a služieb, interakcia medzi výskumnými inštitúciami, vysokými školami a malými a strednými podnikmi s akcentom podpory podnikateľského prostredia. Jedným z kľúčových bodov sú tiež kapacity výskumnej infraštruktúry, najmä pre moderný základný výskum. Zmyslom stratégie a právnych noriem by malo byť, aby výskum, vývoj a inovácie prispievali k zvyšovaniu konkurencieschopnosti ekonomiky a to prostredníctvom aplikácie výsledkov vedy a techniky do zmeny vnútornej štruktúry a vybavenosti hospodárstva.

JOZEF HABÁNIK

Štátny tajomník pre vedy, techniku, deti a mládež
Ministerstvo školstva SR

Hriešnik

Polutuj, Pane, hriešnika,
hriešnika srdce nebolí,
východom západ menuje,
menuje tých, čo neboli.

Bubnoval oblak za noci,
za noci hviezdy padajú,
zaviaže ústa hriešnikom,
hriešnikom chleba nedajú.

Zo zbierky Serpentina, 1937

Ty zem moja
Spod týchto lístkov dýchni
tichučko mäkko
spod týchto lístkov dýchni
materské mlieko

Daj ústam šepkať pokoj
najsladšia moja
daj ústam šepkať pokoj
keď tmy sa boja

Rozprestri dlane Božie
nad kvety jarné
rozprestri dlane Božie
prš blahodarne

Stoj na hraniciach mienky
pozorne hbite
stoj na hraniciach mienky
pre deti bité

Mne rozplývajú sa vonne
na srdci spi mi
mne rozplývajú sa vonne
na rytmus rýmy

Zo zbierky Hviezdy sa blížia, 1941

Dievča zo Šariša

Po koľkých záhumniach ťa vetry naháňali
ale si všade bystrá ako rybka
keď k slncu dvihneš hrud' ten pestrý lajblík malý
pod ktorým dužie prs a cítiš že krv štipká
už nedá v noci spať ti volá do záhrady
tam za tie plôtky nízke so žihľavou
to možno pravda nie je že sa máte radi
a že je opretý o líčko hlavou
to možno preto len by hviezdy teplé boli
jak tvoje pery a tie boky svižké
po ktorých steká noc a ktosi proti vôli
ich k sebe ako listy v knižke

Zo zbierky Lúbošne krutá, 1944

Poslanie

I keď bolí, i keď dusí,
i keď nedá z vetra žiť,
i keď strácaš krvi kusy,
národ musí

bojom k sláve preraziť!

Zo zbierky Výmena stráží, 1945

Júlio Zborovjan

Júlio Zborovjan - básnik, divadelník, prekladateľ, redaktor, režisér, publicista... Narodil sa 14. januára 1921 v Šarišských Michaľanoch ako prvé zo šiestich detí manželov Andreja Zborovjana a Márie, rodenej Bartekovej. Otec Andrej pracoval ako deputátny kováč u miestneho veľkostatkára Gejzu Pulzského. Matka Mária bola domáca. 11. marca 1938, keď mal Júlio 17 rokov, zomrela. Otec Andrej sa oženil s Rozáliou Vrábelovou a Julovi okrem súrodencov z prvého manželstva - Jozefa, Františka, Emila, Jany a Ireny pribudli ďalší dvaja súrodenci - Ján a Miroslav.

Po matkinej smrti skoro odišiel z domu a ťažko sa prebýjal životom. Stôl chudobných a neskôr i dlhoročná choroba (plúcna tuberkulóza) poznamenali jeho mladosť aj život v dospelosti.

Školskú dochádzku začal 1. septembra 1927 v miestnej Jednotriednej rímskokatolíckej ľudovej škole. Hneď od prvého ročníka dosahoval veľmi dobré výsledky. Po ukončení piateho ročníka navštevoval Gymnázium v Prešove. V tomto období začal písať svoje prvé verše.

Básnické začiatky a juvenilie možno nájsť na stránkach medzivojnových časopisov, literárnych zborníkov a v almanachoch Rozvoj, Plameň, Slovenské pohľady, Kultúra, Elán, Mlad', Zborník najmladších slovenských autorov, Pozdrav mladých, Žijeme... Na Gymnázium v Prešove v rokoch 1934 - 1942 prekonal ťažký údel a odišiel sa liečiť do Vysokých Tatier.

Debutoval už ako šestnásťročný prvotnou „Serpentina“ pod pseudonymom Júlio Michaľanský.

Okrem poézie mal v tom čase ešte veľa ďalších záľub. Hrával v dedinskom divadle, spolu s bratom Jozefom a ďalšími študentmi stál pri zrode prvej futbalovej jedenástky v obci. Počas stredoškolského štúdia získal pod vedením Antona Pridavka divadelnú predprávu spoluprácou v tunajšom Slovenskom rozhlasu a divadelnom krúžku Záborský.

Študoval na Právnickej fakulte v Bratislave, odkiaľ prestúpil na Pedagogickú fakultu v Košiciach, ktorú ukončil v roku 1950 s diplomom učiteľa. Na jeseň 1945 ho prijal do služieb Východoslovenského národného divadla Janko Borodáč, s ktorým ho spájalo trvalé priateľstvo. V košickom Východoslovenskom národnom a neskôr Štátnom divadle vykonával funkciu tajomníka, redigoval bulletin pre činohru, spevohru a balet a od roku 1948 až do posledných chvíľ života - celé jedno štvrtstoročie - bol v ňom dramaturgom a zapáleným divadelníkom, dramaturgom, režisérom, redaktorom a publicistom, čo je ojedinelý prípad vytrvalosti v práci na prospech slovenskej divadelnej kultúry. S divákom a divadlom súvisela jeho autorsko-prekladateľská práca a verejno-kultúrna aktivita, ktorými sa podieľal na rozvoji divadelníctva vo svojom regióne.

Ním realizované Večery poézie a hudby utvorili základ pre známe Divadielko pod kupolou v košickom Dome umenia. V roku 1971 mu udelili štátne vyznamenanie „Za vynikajúcu prácu“. S manželkou Máriou, rodenou Jindovou vychovali dvoch synov - Martina a Juraja. Zomrel uprostred tvorivej práce 20. októbra 1974 v 53. roku života. Odišiel v naj-

produktívnejšom veku svojho plodného života. Plný plánov, priprav, rozrobených prác, zanechajúc za sebou desiatky, ba až stovky básní, ktoré by si vyžiadali ešte rukopisné úpravy, doplnky, hotujúci sa do ďalších hier pre mládež, pripravujúc ďalšie pásma poézie... Žiaľ, hry ostali nedočítané, básne nedopísané... Ostala po ňom spomienka na dobrého a krásneho človeka, na citlivého umelca, na veľkého priateľa hercov... Koľko veršov mohlo jeho citlivé srdce vypsávať, koľko krásnych hereckých príležitostí mohol jeho vytríbený um pripraviť...

Pochovaný je doma pod Šarišským hradom, kde mu na cintoríne v roku 1984 odhalili náhrobok, spoločne dielo umelca Ernesta Zmetáka a profesora Viktora Malinovského. Na náhrobku tróni postava múzy lúbošného básnictva Erato. Epitaf tvoria posledné dva verše z básne Rozlúčka z jeho zbierky Prehovor, srdce: Všetko, čo žije po mne v mojom

Nedopil básnik víno zabudnutia

mene, v práci a v láske, to ma pripomenie... Básne charakterizujúce životný optimizmus, radosť z prostých, jednoduchých i krásnych vecí nášho života a presvedčenie, že človek si vie a môže usporiadať svoj život spravodlivo a čestne. Zanechal po sebe prácu a dielo, ktoré ako celok je dôstojným vkladom do novej slovenskej poézie a má čo povedať tak dnešnému, ako i budúcu čitateľovi.

Isto sú básnici, ktorí majú viac na svojom básnickom konte. No Júlio Zborovjan mal však tri lásky - rodinu, verše a divadlo, a všetky tri mal rád rovnako.

PREHLAD TVORBY

- Používal pseudonymy Júlio Michaľanský, Marián Osterha a Ján Šanár. Vydal básnické zbierky:

- Serpentina, Prešov 1937
- Hviezdy sa blížia, Prešov - Bratislava 1941
- Lúbošne krutá, Prešov 1944
- Výmena stráží, Bratislava 1945
- Bludička moja pieseň, Košice 1946
- Pred nami hviezda, Bratislava 1950
- Momentky, Košice 1968
- Za žiarou slova, Rím 1970
- Medúza, Bratislava 1971
- Do dlane dýchni, výber z rokov 1941 - 1971, Košice 1972
- Tatranská elegia - pôvodne Májová tryzna, Bratislava 1974
- Piesne lásky, Košice 1976
- Prehovor, srdce, Košice 1977
- Odkliata panna a iné, Košice 1981

Pre deti a mládež napísal:

- Čarovná bylina, Trnava 1947
- Slávik a ruža, Trnava 1947
- Koza rohatá, Bratislava 1951, 1954
- O dvanástich mesiacikoch, Martin 1953
- Rozprávka spozna kriku zo života medvedíka, Martin - Bratislava 1958
- Bajka, ktorá málo slovy vypráva o medvídkovi, Martin - Bratislava 1958
- Otvor sa, rozprávka, Košice 1973

Preložil, upravil a dramatisoval mnoho divadelných hier.

Janko Borodáč si takto spomína na začiatky divadelníctva a spoluprácu s Julom Zborovjanom v Štátnom divadle v Košiciach:

„Bolo vtedy toľko viery, nadšenia a obetavosti, na koľko sa za môjho života nikdy a nikde nepamätám. Väčšina členov divadla sa tešila na začiatok sezóny,

a nie na prázdniny. Dramaturg Júlio Zborovjan od rána do noci vyesedával pri skromnom písacom stolíku, ba prácu si v aktovke brával aj domov, lebo okrem repertoáru, v ktorom sme mu pomáhali, mal toľko redakčnej a propagačnej práce, že nemal ani kedý vydychnuť si. Pamätáš sa Júlio? Veď ty si robil toľko, že na to treba dnes 5 - 6 ľudí. Listujem v zápisníku veselých historiek o našich začiatkoch. Na každé veľké mesto sa patrí, aby malo na uliciach svetelné reklamy. A takú reklamu malo vtedy i naše divadlo, nad vchodom svietili pestrofarebné žiarovky a tabuľa hlásila, čo sa hrá. Raz na vrátnicu divadla vošiel neznámy človek s veľikánskym kufrom. Koho hľadáte?

Ozval sa vrátnik. Máte ešte voľnú izbu? Pýtal sa. Izbu? Veď tu je divadlo! Zarazil sa. Ako, veď na budove máte svetelný nápis Grandhotel! Ono sa totiž v ten večer hrala veselohra Grandhotel Nevada. Alebo zájazdy. Aká to bola krásna kapitola.

Tí, čo tu majú divadlo deň čo deň, si azda neuvedomujú. Na ľudia na vidieku to vedľa oceniť oveľa srdečnejšie. Aká zlatá bola napríklad bieloľadá stará v Dobšinej, ktorá čakala po predstavení na hercov, objímala ich a silou-mocou chcela, aby sa Zuzka v Statkoch-zmátkoch udobrila nakoniec so svojim Ďurkom. Ako ľudsky krásne sa nám hralo pre pacientov vo Vyšných Hágoch, keď sme videli, že mikrofón prenáša náš hlas a smiech i do izieb, kde ležali ťažko chorí. A pamätáš, Julko, dole pri pokladni sme raz dali skrinku s nápisom Hlas divákov. Čo všetko nám tam napísali. Pripomeniem ti jeden z listov: Ten nízky mužský mal na sebe frak z najvyššieho bonvivána, len konce prstov mu bolo vidieť. Mal som pocit, že vypadnú z fraku. A pamätáš sa na naše bulletin, aké boli veselé a hravé.

Z čoho sme sa vtedy smiali? Pán direktor, prečo ste nemali večera v divadle obecenstvo? V prvom rade preto, lebo bolo strašná zima. Dobré, dobre, v prvom rade, ale v ostatných radoch? Je koniec opery. Hrdinka spieva - ach, umieram! Hlas z obecenstva - chvalabohu. A pamätáš Julko na VSS, na naše miesto pod hodinkami na starom štadióne. Bože, ako si sa ty vedel rozčertiť, rozohniť a po šarišsky zahrešiť - reku to je ten náš zlatoústý slovenský lyrik? Kdeže je tá jeho krásna viazaná reč?

A pamätáš sa, ako si hrával s hercami proti novinárom? Oddával si sa hre celý. Ale ešte viac ťa vzrušovala funkcia v porote, ktorá vyberala najkrajšiu Miss. A v tom si bol odborník vychýrený! Milý Júlio, malá ulička v istej košickej štvrti nesie tvoje meno. Malo by tam byť veľa kvetov a rozštetované detské ihrisko. Presne ako ty si sníval. Naďalej bude kvitnúť záhradka Andersenových kvetov - rozprávok a naše deti budú do nej chodiť, aby sa započúvali do prekrásnych štebotov a spevov rozmanitých vtáčat a aby sa v nej mohli stretávať s ľudmi čistého charakteru, ktorí milujú pravdu, konajú dobro a štepia kvety lásky pre budúce generácie.“

Prípravil: MAREK SEKERÁK

Vojnová uspávanka

Do ticha noci šepce mama
usni mi haju baju
s tebou mi sladko hoc som sama
s oteckom dial'ky lkajú

Do ticha noci dieťa sníva
očka mu spánok stláča
hladká ho mama úzkostlivá
hajuškaj moje vtáča

Do ticha noci decku do sna
sirény zrevú zhučia
skôr ako malé mať si pozná
chvace ho do náručia

V hukote sirén hukot strojov
po bombách zhoreniská
v nich matka mŕtva rukou svojou
na prsiach dieťa stíska...

Zo zbierky Bludička moja pieseň, 1946

Za žiarou slova

(Fragment)

Prenášam slávu dávnych rokov
na tieto biele listy...

Hľad' Pane akí čistí
slobodu kujú z čiernych okov
až tam kde ostré vetry fičia
kde moja zem je predsa ničia
a niečie brázdy aj tak čiesi
až sa tak polnoc dusí
a vyhadzuje kusy

súz ťažkých ktoré ráno miesi
z úškľabkov pre poznanie !

Tu vstúpil ! - Nech sa stane

Zo zbierky Za žiarou slova, 1970

Rozlúčka

Lúčim sa s vami, pozostalí,
ako sa lúči vtáča na jeseň :
vedie ho inštinkt neustály
do kraja, čo sa v tajoch halí,
do zeme, akú spríadať zná len sen.

Lúčim sa s vami, háje, vršky, vody,
kam život často vzdychy vytriasť chodil.

Lúčim sa s vami znakom hlíny,
popola, prachu v čírom plameni,
kde prestal časť biť na hodiny
kde začal platiť zákon iný,
zákon, čo je vám ešte vzdialený.

Lúčim sa ticho. Nemo. Neprevravím.
Lebo reč moja dýcha spánkom pravým.

Nie plač a slzy zanechávam.
Nie bolesť, čo už dneska nebolí.
Len s rosou líham na noc k trávam,
len čo som rád mal - zanechávam...
Vám škovran do spomienky šveholí.

Všetko, čo žije po mne v mojom mene,
v práci a v láske, to ma pripomenie...
Zo zbierky Prehovor, srdce, 1977

* * *

(Úryvok)

Nedopil básnik víno zabudnutia
ale sa stráca
v oblakoch hviezd kde iné kvapky mútia
stav podvedomia
kým čas a práca
posledný hlas v ňom zlomia
Zo zbierky Odkliata panna a iné, 1981

Ty zem moja

Spod týchto lístkov dýchni
tichučko mäkko
spod týchto lístkov dýchni
materské mlieko

Daj ústam šepkať pokoj
najsladšia moja
daj ústam šepkať pokoj
keď tmy sa boja

Rozprestri dlane Božie
nad kvety jarné
rozprestri dlane Božie
prš blahodarne

Stoj na hraniciach mienky
pozorne hbite
stoj na hraniciach mienky
pre deti bité

Mne rozplývaj sa vonne
na srdci spi mi
mne rozplývaj sa vonne
na rytmus rýmy

Zo zbierky Hviezdy sa blížia, 1941

I (Úryvok)

Pokým nás drží
tuhá ruka mrazu
ešte je k ruži
prid'aleko... Zrazu

sa nám však hlási
tlkot srdce ženy :
jar odomkla si
zámok zasnežený

a to už steká
sneh i bolesť spolu
Dlaň ženy mäkká
roztvára sa do lúk -

Zo zbierky Momentky, 1968

Báseň

Tak dávno som už nemal báseň
na čistom hárkú papiera
že sa mi všetko zaviera
do najtajnejších túžob zase

Ale čo padlo na sen
až včera opäť za šera
som cítil páľu na perách
bola to vlastne triaška v hlase ?

Ach aká škoda že sa v žití
nič natrvalo nezachytí
možno by čímsi bola mi...

Ako sa roky s časom perú
z nás každý stráca správnu mieru
o výškach z hĺbok pod nami

Zo zbierky Medúza, 1971

Vendelín Pleva, riaditeľ SSV, sa prihovára účastníkom vyhodnotenia súťaže

Tohto roku sa v Trnave po desiaty raz stretli víťazi celosvetovej literárnej súťaže v slovenskom učení tovarišstva. Súťaž zorganizoval Literárny klub Bernolák pri Spolku sv. Vojtecha a MO Matice slovenskej v spolupráci s dvojtyždenníkom Kultúra.

Pôvodne LKB vznikol pri Dome kultúry ROH v Trnave a slávnostne bol otvorený začiatkom roku 1989 (jeho predsedníčkou bola Marta Uhríková a čestným predsedom básnik Vojtech Mihálik). Činnosť vyvíjal už v roku 1988 besedami so spisovateľmi, vychádzkami po stopách národných a literárnych dejateľov a návštevami divadelných predstavení. Vyvrcholením v tom čase bolo mohutné stretnutie s básnikmi Svetoslavom Veiglom a Teodorom Križkom v Dome kultúry 9. 11. 1989. Bolo to prvé verejné vystúpenie básnika-kňaza. Z úst jeho mladého priateľa Teodora Križku vtedy zaznela priama výzva na občiansky protest proti zatknutiu Jána Čarnogurského a „bratislavskej päťky“ pred Justičným palácom v Bratislave.

Paradoxe, nová doba činnosti Literárneho klubu Bernolák nepriala. Svoju činnosť obnovil spolu so súťažou o Cenu slovenského učení tovarišstva, ktorá bola vyhlásená 15. septembra 1990 na pozdvihnutie myšlienky duchovnej obnovy a národného povedomia.

Tohto roku si ocenení autori prevza-

li ceny opäť z rúk predsedu poroty básnika Teodora Križku, ktorému sekundovali poetka Zlatica Matláková a literárny vedec Jozef Brunclík. Účastníkov z celého Slovenska, ktorí sa - ako inak! - poklonili géniovi Antona Bernoláka pri jeho pomníku, prijal primátor mesta Trnava. Okrem primátora boli hosťami podujatia zástupcovia Trnavského samosprávneho kraja, Matice slovenskej, Bernolákovskej spoločnosti a aj spisovateľ Ladislav Švihran. Vzácnym hosťom a prítomným Trnavčanom zaspieval hymnické piesne spevácky zbor trnavských gymnázií Cantica Nova.

Program vyvrcholil v historickej sieni Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Pred slávnostným odovzdaním cien privítal účastníkov a vzácných hostí riaditeľ SSV Mons. Vendelín Pleva, osobitne svojho oltárneho spolubrata z Kanady, otca Juraja Kadleca. Zástupca Trnavského samosprávneho kraja Augustín Pullmann pripomenul, že hlavným znakom národa je jazyk a kto ho rozširuje, treba mu vzdať úctu. Tajomník Matice slovenskej Marcel Pecník sa poďakoval organizátorom a účastníkom povzbudil, aby písali, čo počujú, čo žijú a hlavne, ako chcú žiť. Predseda Bernolákovskej spoloč-

nosti Juraj Kolarovič pripomenul, že v rámci Európy musíme a máme byť na čo hrdí - na svoje dejiny, na bohatú kultúru, na nové talenty.

Účastníci si okrem ocenení prevzali aj zborník víťazných prác, ktorý bol vydaný s finančnou dotáciou Trnavského samosprávneho kraja, od ktorého obdržala laureátka súťaže, talentovaná Katarína Džunková, aj finančné ohodnotenie.

Víťazné práce odzneli v prednese Hildy Michalíkovej a Jozefa Šimonoviča, ku ktorým sa pridali aj domáci interpreti. Nechýbala spomienka na výročie založenia LKB, hodnotiaci seminár a voľná tribúna.

V slávnostnej sieni SSV a v slávnostnej atmosfére sa najčastejšie skloňovalo slovo. Slovo, ktoré je sväté, povzbudivé, slovo napísané, aj vyslovené, ale aj slovo, ktoré vie ublížiť. V knihe Syna Sirachovho, hl. 28 si okrem iného môžeme prečítať: „Roztaz svoje zlato a striebro, urob si z nich váhy pre svoje slová a riadnu uzdu pre svoje ústa.“

Básnik Teodor Križka sa priznal, že pookriak, keď sa pozeral do očí plných zaujatosti za dobrú vec. Filozofia a ume-

nila poznávanie jeho literárnej pozostalosti. Zašla až tak ďaleko, že pomník, ktorý mu rodáci postavili v roku 1971 ako spomienku na 30. výročie jeho úmrtia, musel byť spred jeho rodného domu odstránený ešte pred slávnostným odhalením. Slovo básnika a spisovateľa, zdá sa, má každú totalitu.

Dnes pomník stojí na čestnom mieste pred kostolom. Živým pomníkom básnikovi a celej duchovnej poézii je aj

Vracajú dušu kultúre

nie sú vlastne poznávaním samých seba. Slovo sa nesmie strácať na trhu mámostí, slovo nás musí fascinovať vo svojej božskej kráse a pravdivosti. Doba však akoby kradla dušu kultúre...

Aj poetka Zlatica Matláková ocenila, že autori nám všetkým dávajú vieru v slovo. Priniesla aj malú štatistiku: Súťaže sa zúčastnilo 152 súťažiacich, z toho 90 prác v kategórii poézie a 62 v kategórii próza. Jozef Brunclík prítomným osvetlil, ako sa zo živého slova stáva v málo nadaných rukách kliše a schéma. Spisovateľ Ladislav Švihran sa zaoberal básnickými ozdobami a svoje vystúpenie vtipne zakončil slovami: „Nech žije metafora!“ Podujatie pripravila a moderovala predsedníčka Miestneho odboru Matice slovenskej v Trnave Adriana Horváthová.

Novinkou, v duchu zámerov pôvodného LKB, boli literárne potulky trnavským krajom. Cieľom účastníkov podujatia bol Naháč a spomienka na Juraja Fándlyho, tajomníka Slovenského učení tovarišstva ako aj Dobrá Voda a poklona Jánovi Hollému. Oboch veľkánov prítomným predstavila v nezvyčajnej pôstavom príhovore prof. Eva Fordinálková z Trnavskej univerzity. Potom sa všetci odobrali do Kátlovíc, kde sa zúčastnili súťaže v prednese poézie a prózy. Najskôr ich však v rodnom dome, na miestach výsostne básnických, privítala jubilačka Hana Kostolanská, sestra jediného básnika Paľa Ušáka Olivu.

Predčasne zosnulý kňaz a básnik Pavol Ušák-Oliva, slovenský Wolker, ako jasná hviezda svieti nad týmto krajom. Jeho básnická prvotina Oblaky (1938) oslovila nielen ostatných členov Katolíckej modernej, ale aj širokú literárnu verejnosť. Žiaľ, zákerná chorooba ukončila jeho život skôr, ako sa jeho veľký talent plne rozvinul. Ešte zákernejšia totalitná moc znemož-

každoročnú súťaž v prednese poézie a prózy žiakov základných škôl Kátlovce Paľa Ušáka-Olivu. Pri jej zrode okrem iných významných osobností stála aj sestra básnika, ktorá vtedy za duchovného otca pozvala Svetoslava Veigla.

Tohto roku sa konal už jej sedemnásty ročník. Podujatie sa začalo slávnostnou sv. omšou a spomienkou pri pamätníku básnika Paľa Ušáka Olivu. V rámci kultúrneho programu vystúpila mužská spevácka skupina Kátlovani a ich rodák, člen opery Národného divadla v Bratislave Daniel Čapkovič, ktorý počas sv. omše hral na organe. Zúčastnili sa ho mnohé významné osobnosti z celého Slovenska. Jozef Mikloško priviedol aj svojho vnuka a vnučku ako aktívnych predskokanov súťaže. Organizátori si uctili tohtoročných jubilatov, dlhoročných účastníkov podujatia, o. Víta Ušáka, prof. Jozefa Šimonoviča a sestru básnika Hanu Kostolanskú-Ušákovú, ktorú rodáci prekvapili filmovým medailónom nakrúteným k jej vzácnym osemdesiatinám.

Porota pracovala v zložení Marta Cí-

Ocenení autori na jubilejnom X. ročníku celoslovenskej literárnej súťaže O Cenu

Slovenského učení tovarišstva

Laureátkou súťaže

a nositeľkou Ceny predsedu Trnavského samosprávneho kraja sa stala KATARÍNA DŽUNKOVÁ z Košíc

Cenu primátora mesta Trnava

získal PAVEL POLLÁK, Poprad - Matejovce

Cenu riaditeľa Spolku sv. Vojtecha

získal JÁN KOTTRA, st., Levice

Cenu Matice slovenskej

získal IMRICH JESENSKÝ, Čaňa

POÉZIA ZAČIATOČNÍCI:

1. miesto: JANA KAŠPAROVÁ, Košice
2. miesto: AŇA TOMKOVÁ, Košice
3. miesto: MARGITA SCHMIDTOVÁ, Rimavská Sobota, ELENA KOLLÁROVÁ, Špačince, RENÉ KAMINSKÝ, Poprad

POÉZIA POKROČILÍ:

1. miesto: LÝDIA SOBEKOVÁ, Kružlov
2. miesto: ZDENKA LACIKOVÁ, Kopčany
3. miesto: EVA JARÁBKOVÁ - CHABADOVÁ, Trnava, JÁN RAČKO, Smilno, JÁN MARTON, Svit

Čestné uznanie: JANKA CEHELKÁ, Považská Bystrica, MONIKA BARTEKOVÁ, Šelpice

PRÓZA ZAČIATOČNÍCI:

1. miesto: ZUZANA HUDECOVÁ, Mojzesovo
2. miesto: JANA CYPRICHOVÁ, Svrčinovce
3. miesto: RADOSLAV KAČUR, Čadca

Čestné uznanie:

MONIKA ZAVADINKOVÁ, Výčapy - Opatovce, JOZEF JANKOVIČ, Bratislava, MARTIN UHRÍK, Prešov, EVA MASNÁ, Lietava

PRÓZA POKROČILÍ:

1. miesto: ŠTEFAN ŠIMKO, Hrabušice
2. miesto: JOZEF PÁLENÍK, Svinná
- ANEŽKA SZABOOVÁ, Levice
3. miesto: LADISLAV HORVÁTH, Trnava
- MILADA TURIANSKA, Bratislava

Čestné uznanie: BRIGITA HORVÁTHOVÁ, Kežmarok

Literáti na návšteve v rodnom dome básnika Paľa Ušáka Olivu v Kátlovciach

Ocenení recitátori spolu so starostom Kátlovíc Pavlom Johanesom a básnikom Teodorom Križkom

merová-Blažová, básnik Teodor Križka (predseda), Slavomír Ondica zo SSV, Imrich Vaško z Katolíckej univerzity v Ružomberku a básnik Jozef Zavarský (Teofil Klas).

Slovo má veľa prívlastkov, ale vzhľadom na spomienku na sv. Ján Nepomuckého, ktorá pripadla práve na tento deň, treba pripomenúť, že dôležité je aj slovo nevy povedané. Nielen v minulosti, ale aj dnes. Teodor Križka vo svojom príhovore zdôraznil filozofiu šťastia, ktoré sa neodvodzuje od ničnerobenia a pohodlnosti, ale v nájdenní zmyslu námahy, obety, bolesti. Host' podujatia, spisovateľ a bývalý redaktor Slobodnej Európy Michal Želiar-Lošonský, vyslovil veľký obdiv a poďakovanie za organizáciu významného podujatia, ktoré podľa jeho slov možno v zjednotenej Európe nemá obdobu.

MARGITA KÁNIKOVÁ

„Ako keď sa smädný napije vody,“ hovorieval Pavol Strauss o svojich stretnutiach s hudbou, ktorá ho sprevádzala životom od malička. Jeho matka bola citlivá hudobníčka a jej zásluhou sa už ako malý chlapec pohyboval v zázračnom svete hudby. Vo svojich esejach sa ako spisovateľ často vracal k definovaniu neopakovateľných pocitov, ktoré mu prinášalo počúvanie a neskôr i interpretovanie hudobných diel. Hudbu, či už ako poslucháč alebo ako interpret, vnímal vždy ako niečo zvláštne, slávnostné. Navodzovala mu neopakovateľnú vnútornú pohodu, ktorú nedokázal celkom opísať, ale cítil ju zakaždým, keď zazneli prvé tóny. Samozrejme, mal aj svojich obľúbených skladateľov, ale hudobný záber mal nezvyčajne široký. Jeho milovaná matka, ktorú zavčasu stratil, zbožňovala Chopina a toho i on zaradil medzi svojich obľúbených hudobných skladateľov. Neskôr mu boli blízki Beethoven, Mozart a Mahler. K hudobným skladateľom pristupoval svojsky, posudzoval ich nielen ako hudobníka, ale aj ako spisovateľa a filozofa. Vo svojej knihe *Zápisky diletanta* originálnym spôsobom definoval viacerých hudobných skladateľov, ktorým priradil vlastné pocity, ktoré mu ich hudba evokuje. Haydn mu navodzoval mladost' duše, Bach vážnosť duše, Bruckner vrúcnosť duše, Schumann poéziu duše, Wagner drámu duše, Chopin nehu duše, Richard Strauss rozľad duše, Debussy vôľu duše, Musorgskij priepasť duše, Bartók farebnosť duše, Stravinskij iskrenie duše. Jediným slovom dokázal Pavol Strauss vyjadriť to, o čo sa niekedy usilujú životopisci na stranách kníh. V tom bola jeho osobitosť - spisovateľská i hudobná.

Hudbu mal Pavol Strauss v krvi a

hudba sa preňho stala v istom zmysle spôsobom života.

Aj Pavlovi Straussovi v spomienkach z detstva zostal vrytý obraz krásneho starodávneho klavíra, ktorý dominoval v obývacej izbe rodičovského domu. Spomínal si aj na to, ako zo stola s'ahoval zamatový obrus, prehodil si ho cez plecia, vybral mame noty, z ktorých chcel, aby niečo zahrála a začal dirigovať. Po čase

zistil, že najčastejšie to bola Madame Butterfly od Debussyho. Tam kdesi začínali prvé kroky na krásnej ceste za hudbou.

Domáce koncerty pokračovali, aj keď navštevoval gymnázium v Liptovskom Svätom Mikuláši. Vtedy najradšej hrával klavírne úryvky z opier, učaroval mu Wagnerov Prsteň Nibelungov. Neskôr hrával súkromne i verejne s priateľom Ervínom Smetekom, huslistom bratislavského rozhlasového orchestra a neskorším riaditeľom hudobnej školy v Liptovskom Mikuláši. Dokonca v prestávkach v kine počas nemého filmu sprevádzal ruského basistu Darina Belianina.

Po príchode do Viedne, kde začal študovať medicínu, využil všetok voľný čas na návštevu miest, ktoré sa spomínali v súvislosti s Mozartom. Aj Praha, kde pokračoval v štúdiu medicíny na tamojšej Nemeckej univerzite, mu poskytovala množstvo hudobných zážitkov. Bol častým návštevníkom koncertov, ktorých bolo v meste naplnenom

Erszi Krammerovou, s ktorou niekoľkokrát koncertoval v Prahe, vo Viedni, v slovenských kúpeľných mestách a v Tatrách. A naďalej vyhľadával hudbu v koncertných sieňach - najdokonalejšia sa mu zdala hra Horowitza a najpoetickejšia hra Giesekinga. „V tej istej línii je však aj spomienka na Rachmaninova, na Prokofieva, Sauera, Cortota, Brailovského, Richtera a iných. Ktorý je ktorý? To je tak, ako keď sa opýtali Liszta, kto je väčší, či Chopin či Thalberg, a on odpovedal: „Chopin je prvý a Thalberg je najlepší,“ pokračoval v spomienkach na svojich obľúbených hudobníkov.

Lekár a filozof Pavol Strauss sa neraz zamýšľal aj nad vzťahom hudby a medicíny. Nie však tak, ako sa v súčasnosti viacerí odborníci najmä z radov psychológov usilujú vysvetliť súvislosti medzi lekárskou vedou a hudbou. Pavol Strauss hľadal podstatu hudby a z nej vyvodzoval jej vplyv na človeka. Z medicínskeho aspektu považoval hudbu za duševnú očistu človeka. Trochu

nadnesene, vyjadrujúc sa terminológiou hudobníka, napísal: „Človek je polyfónna, poťažne polymelodická živá partitúra, psychicky i fyzicky vyrastajúca zo seba a často sa prerastajúca i pre iných.“ Ako lekár sa Pavol Strauss zamýšľal i nad hudbou a muzikalitou ako ľudskou danosťou a stotožňoval sa s muzikológmi, ktorí považujú existenciu reči za dôležitú pre vznik hudby. Reč

a spev využívajú hlas ako akustický prostriedok, pričom je prirodzené, že vznikli súčasne a v tom zmysle hudba znamená život.

Pre súčasného človeka má hudba aj psychologický význam. Nad tým uvažoval i Pavol Strauss a dospel k názoru, ktorý výstižne vyjadril rukopisom jemu najpriradenejším - esejou, v ktorej napísal: „Veď mnohých oblastí v človeku - a tých najkrajších - sa ničím iným nemožno dotknúť než hudbou. Kto z ľudí vyjadriť čistú radosť zo života krajšie ako Bach v Brandenburských koncertoch a vo Vianočnom oratóriu alebo Mozart v symfóniách?“

Ďalším predmetom záujmu Straussa v oblasti hudby a jej vplyvu na človeka bolo hľadanie odpovede na otázku, prečo pôsobia tóny na city a ako ovplyvňujú človeka a podmieniajú jeho náladu. „Hudba je jednou z mála čistých radosť človeka. A radosť je len chvíľa intenzívnejšieho zabudnutia na smrť,“ napísal. Na prvý pohľad sa zdá jeho postoj nadneseným, ale je v ňom kus

neomylnnej pravdy a skutočnej hodnoty hudby.

Význam a výnimočnosť hudby videl Pavol Strauss aj v jej perspektíve. Hudba, podľa neho bola a bude pre človeka nenahraditeľná, aj preto, že človeka neobmedzuje. Napopak, poskytuje mu voľnosť, slobodu. „Svet hudby je svet slobody a možností, s neskonalou plynulosťou a voľnosťou výrazu nových elementov.“

Ľudská bytosť je jedinečná, neopakovateľná, plná emócií, ktoré sa v nej hromadia pod vplyvom prostredia, v ktorom existuje. Slovo a hudba vedia ovplyvniť dušu človeka bez vonkajších zásahov, sú návratom k sebe samému, pomáhajú človeku žiť. V tom sú zajedno s medicínou. Lekár, filozof, spisovateľ a hudobník Pavol Strauss neraz upozorňoval na význam hudby pri liečbe, pretože telesnú stránku a psychiku človeka nemožno oddeliť. Hudba lieči dušu človeka a tým pomáha lekárovi - usiluje sa o to isté ako medicína - zachrániť život. Vplyv hudby pozoroval Pavol Strauss neraz i na sebe, keď bol unavený, vyčerpaný, utrápený pracovnými problémami, hudba mu poskytovala iný pohľad, otvárala mu iný svet. „Podstata bytia sa nemení, len náš pohľad na ňu. A medicína i hudba sú si bytostne blízke. Pravá veda a pravé umenie sú vždy krásne. Je to veľká netrepezivosť ducha a srdca, aby vždy novými prostriedkami dohnali nepoznanú podstatu pravdy.“

Podľa týchto slov je vidieť, že Strauss nosil hudbu hlboko v sebe. Oslovovala ho a on ju potreboval ako vodu, vzduch, ako krásne pohladenie, aby sme boli lepší, milší, aby sme mali bližšie jeden k druhému.

TATIANA TRETINOVÁ

roku 1874, keď sa narodil ako prvorodený syn do rodiny obuvníka Františka Alojza Gregora. Matka Anna, rodená Grešková vtedy iste netušila, že na svet privedie ešte ďalších osem detí, šiestich chlapcov a dve dievčatá. Rodina sa rozrástala a pribúdala starosti ako všetkým zabezpečiť živobytie, preto si malého Jozefa zobral na starosť starý otec z matkovej strany Štefan Greško, kde potom vyrastal. Medzi vnukom a starým otcom sa vytvoril pekný vzťah, plný vzájomnej lásky a porozumenia. Starý

právk, povesti. Pochtivo sa učil písať dialógy, čo sa mu neskôr hodilo, veď okrem rozsiahlej literárnej tvorby sa preslávil i bohatou dramatickou tvorbou.

Po piatich rokoch vyučovania zostal Tajovský bez práce a vedel, že do školy sa už nebude môcť vrátiť. Na odporúčanie hlasistov odišiel do Prahy, kde s podporou Československej jednoty v rokoch 1898 - 1900 vyštudoval obchodnú akadémiu a podobne ako ostatní slovenskí študenti v Prahe zapájal sa

Omrivky a Z dediny mu vyšli roku 1897. Pred vojnou napísal niekoľko krátkych próz, v ktorých zúročil zážitky z detstva a majstrovsky vykreslil život najchudobnejších ľudí na dedine (Maco Mlieč, Apoliena, Mamka Pôstková, Mišo a i.) Vnímavého autora ovplyvnila aj prvá svetová vojna a všetko, čo zažil na fronte, vyzprával v poviedkach Na front a iné rozprávky a Rozprávky o legionároch z Ruska. Nemožno však prehliadnuť, že napriek vojnovým zážitkom si Tajovský zachoval kladný vzťah k ruskému národu a k jeho kultúre.

Osobitnú kapitolu v diele Tajovského má dramatická tvorba, ktorou patrí medzi spoluvytvorcov modernej slovenskej realistickej drámy. Jeho najúspešnejšie diala, napríklad folklorne ladená veselohra *Ženský zákon*, sa v slovenských profesionálnych divadlách hrá dodnes. Zakaždým s veľkým úspechom. Do repertoáru Slovenského národného divadla v Bratislave je zaradená už jedenásť rokov a doteraz mala 250 repríz. Známe sú i jeho ostatné drámy z dedinského prostredia (*Matka*, *Nový život*, *Hriech*, *V službe*, *Tma*, *Statky-zmätky*), ale i cyklus drám slovenských dejín (napríklad *Smrť Jurka Lansfelda*).

Jozef Gregor Tajovský bol miernej povahy a medzi spisovateľmi bol známy ústretovosťou k mladým začínajúcim autorom. K literatúre priviedol i svoju manželku Annu Gregorovú, z ktorej sa stala známa novinárka a autorka niekoľkých románov a kníh pre deti. Napokon v šľapajach rodičov sa vydala i dcéra Dagmar Gregorová-Prášilová, ktorá sa stala publicistkou a napísala i spomienky na svojich rodičov, ktoré vyšli naposledy roku 1995 pod názvom *Gregorovský dom*.

Jozef Gregor Tajovský zomrel 20. mája 1940 v Bratislave, pochovaný je spolu so starými rodičmi a rodičmi vo svojom rodisku, kde roku 1958 uložili aj urnu jeho manželky.

JOZEF LEIKERT

Dramatik nášho ľudu

otec bol dobrý, pracovitý človek, ktorý prežil svoj chudobný život v šťastí. Zdá sa, že práve on mal na budúceho spisovateľa najväčší vplyv, pretože i z neho sa stal statočný človek, ktorý si v ľudských i literárnych postojoch vždy zachoval svoju tvár.

Keď Jozef Gregor vychodil ľudovú školu v Tajove dali ho študovať na meštiansku školu do Banskej Bystrice a potom na učiteľský ústav do Kláštora pod Znievom. Po skončení štúdia, s čerstvým vysvedčením išiel učiť do Hornej Lehoty, ale čoskoro vystriedal viaceré dediny na Horehroní. Mladého učiteľa prenasledovali ako pansláva a nikde ho nenechali vyučovať dlho, aby panslavistické myšlienky nešíril ďalej. Napokon ho vrchnosť prinútila učiteľstvo celkom zanechať, keď v Dohňanoch pri Púchove, kde bol istý čas učiteľom a organistom, dostal disciplinárny trest. Na druhej strane bol pobyt v tejto dedine preňho aj prínosom, stretol sa tam so známym dramatikom Ferkom Urbánkom, ktorý ho povzbudil do dramatickej tvorby. Vďaka nemu sa tam Tajovský zaujímal o ľudovú tvorivosť aj ako zberateľ a po okolitých dedinách zbieral zvyky a obyčaje, porekadlá, roz-

právky, povesti. Pochtivo sa učil písať dialógy, čo sa mu neskôr hodilo, veď okrem rozsiahlej literárnej tvorby sa preslávil i bohatou dramatickou tvorbou.

Vtedy už mal Jozef Gregor Tajovský za sebou dlhoročnú literárnu činnosť, veď písať začal už na gymnáziu a prvé knihy poviedok

Podobizeň Jozefa Gregora-Tajovského (zo zbierok ALU SNK)

„Láska a zdravie sú najväčšie bohatstvá ... Čože, majetky boli, a minuli sa - ale láska a statočnosť na večnosť...“

Jozef Gregor Tajovský

Slovenskú dedinu Tajov pri Banskej Bystrici preslávil jej rodák Jozef Gregor, ktorý si dal spisovateľské meno Tajovský. Vo svojich literárnych začiatkoch písal i pod pseudonymom Greško, Grigorievič, Jano z Dobian, Jozef Slovák, Kaprál, M. Žiarsky, Podsokolovský. Mnoho mien, ale i tvorba tohto známeho spisovateľa a dramatika bola rozsiahla. Bol talentovaným rozprávačom, dokázal sa vcítiť do osudov svojich knižných hrdinov a dramaticky posúvať príbeh, ktorý prežívali.

Príbeh jeho života sa začal písať na jeseň

(Dokončenie z 3. strany)

V starších i novších stredoškolských učebniciach som našla takúto definíciu: „Maďarom nie je len ten, kto sa narodil z maďarských rodičov, ale každý, kto si osvojil maďarskú minulosť a budúcnosť, dobrú či zlú, chce prežívať spolu s maďarským národom.“ Podobných definícií Maďara boli vymyslené stovky a takmer všetky vychádzali z jazyka ako rozhodujúceho znaku. Z jazyka vychádzal aj gróf Štefan Séčeni (Szécsenyi István) pri definícii maďarského národa, keď zvolal: „Národ (maďarský) žije svojím jazykom.“ (Nyelvében él a nemzet). Neprekvapuje preto, že pri zakladaní Maďarskej akadémie vied (r. 1825) iniciátor jej založenia a jej najštedrejší mecén - Š. Séčeni - zdôrazňoval, že hlavným poslaním Akadémie je rozvíjať a modernizovať maďarský jazyk tak, aby bol prítiažlivý pre Nemaďarov žijúcich v Uhorsku. Keď rozvíjal úvahu o osude maďarstva, vyslovil tézu, že prítiažlivý maďarský jazyk ulahčí a urýchli maďarizáciu a „na úplné pomadařenie Uhorska postačí vek jednej generácie“ (okolo 20 rokov). Tieto slová vyvolali u Maďarov doslova blúznenie a cieľom a najrúrcnejším želaním každého Maďara sa stalo, aby sa v Uhorsku čo najskôr používal iba jeden jazyk - a to maďarský. Séčeniho súčasníci z jeho tézy urobili hlavnú dogmu, ktorú slovenský renegát E. Košút (Kossuth Lajos) sformuloval takto: „V Uhorsku je všetko, pôda, právo, história jedine maďarské. Slováci, Rumuni, Srbi, Rusíni sú len ľud. V Uhorsku majú právo a povinnosť byť národom len Maďari“ a pokračuje: „Ja nikdy, ale nikdy pod maďarskou (uhorskou) svätou korunou iný národ ako maďarský, alebo národnosť ako maďarskú neuznám.“

E. Košút mal slovenský pôvod (slovenskú krv), v Záturčí chodil do slovenskej školy a maďarsky sa naučil až ako dospelý. Ako je známe, Košúta Maďari nazývali „Kossuth apánk“ čiže „Košút, otecko náš“. Bol teda Košút ešte Slovák?

Aj keď niet pochýb, že i pred rokom 1825 sa do maďarizačnej politiky zapojila značná časť maďarskej spoločnosti, po roku 1825 to už bolo celé maďarstvo a „parný valec maďarizácie“ nabral obrátky, ktoré nemajú v dejinách ľudstva obdobu. Do maďarizácie sa postupne zapojili všetky zložky maďarskej spoločnosti. Uvediem niekoľko príkladov. Do radov najhorlivejších maďarizátorov sa postavila tlač, a to ako denníky, tak i seriózne periodiká. Navzdory historickým faktom sa v tlači dokazovalo, že Nemaďari boli do krajiny prijatí len za podmienky, že prijmú maďarský jazyk a zvyky. (Vedecký zborník - Tudományos gyűjtemény). Tento vedecký zborník mal obzvlášť nepriateľský postoj k Slovanom všeobecne a k Slovákom zvlášť. Už v roku 1817 v ňom napísali: „A slovenský národ v Uhorsku nie je ničím iným, len zlým snom alebo úbohým výmyslom“. V periodiku Spoločník (Társalkodó) zas napísali: „Je nevyhnutné, aby sa všetky cudzie elementy (Nemaďari) pomadařčili... a tak aby každý Nemaďar našej otčiny od Oravy až po Brašov, či už ide o Nemca, Slováka, Rumuna, Chorváta, Srba či Ilíra, hovoril po maďarsky a len po maďarsky.“ Noviny Maďarsko (Magyarország, r. 1904) navrhli, že „všetky nemaďarské školy by sa mali pomadařčiť a deťom, ktoré nevedia po maďarsky, by sa malo zakázať hrať sa, lebo len tak zabránime porumunčeniu našich (rumunských - pozn. aut.) detí. V ďalších novinách napísali: „Musíme sa rozmnožovať a posilňovať asimiláciu cudzích elementov.“ Do maďarizácie sa zapojila aj cirkev. Na generálnom konvente v roku 1840 Karol Zay (slovenský renegát) v inauguračnej reči vyhlásil: „Naším spoločným záujmom je rozvoj našej (maďarskej) národnosti. A keďže národný život nie je možný bez národného jazyka, vecou nás všetkých musí byť maďarizácia celej vlasti“ (Uhorska). K. Zay ďalej zdôraznil: „Maďarský jazyk je najlepším strážcom a ochrancom slobody našej krajiny, Európy a celého protestantizmu.“ Keď v Jásode vo Vespriemskej župe pastor zaviedol pre slovenských veriacich maďarské bohoslužobné piesne,

tým, čo ďalej spievali po slovensky, odprel dať požehnanie (a „poslal ich do čerta“), a udelil ho len tým, čo spievali po maďarsky. V Palote pri Lajoš - Komárne sa bohoslužby konali v slovenčine, nemčine a maďarčine. Nový pastor požiadala superintendanta o povolenie obmedziť sa len na jeden jazyk a síce maďarský. Vznikli trenice a nespokojnosť cirkevníkov vyvrcholila voľbou nového pastora. Ten však nevedel po slovensky, s čím boli nespokojní slovenskí cirkevníci, a preto sa odvolali k superintendantovi. Ďalšie naťahovačky skončili na župnom úrade vo Vesprieme, ktorý rozhodol o verejnom potrebaní (palicovaní na dereši) štyroch slovenských cirkevníkov, ktorí sa odmietli podrobiť rozhodnutiu župnej rady. Jeden dostal 64 palíc a ostatní 50, 40 a 24 palíc. Keď miestodržiteľská rada hrozila za palicovanie súdnu žalobou, župný úrad svoje počínanie ospravedlnil výrokom: „To požadovala dôstojnosť národného (maďarského) jazyka.“ (Talia requirit linguarum nationalis dignitas).

Vypracovalo sa množstvo fantastických návrhov, ako rýchlo pomadařčiť Uhorsko. Bolo navrhnuté prijať zákon, podľa ktorého ten, kto sa v rámci niekoľkoročnej lehoty nenaučí po maďarsky, nemá právo vlastníť dom ani hnutelny majetok, keď z každých 100 zlatých príjmu nezaplátí jeden zlatý na šírenie maďarského jazyka. To znamená, že Nemaďari si museli zaplatiť maďarizáciu. S „najdomyseľnejším“ návrhom prišli noviny Spravodaj (Hírnök). Navrhli zapojiť do maďarizácie armádu. U nemaďarského obyvateľstva vo vybraných oblastiach navrhli ubytovať 60 000 vojakov maďarskej národnosti. Podľa plánu mali vojaci v rodinách pobudnúť 3 roky a za ten čas mali pomadařčiť celú rodinu. Po troch rokoch by sa mali vojaci presunúť do ďalších rodín a zase tam maďarizovať atď. Celá akcia mala trvať 12 rokov. Vojaci mali byť na tom finančne zainteresovaní a za každú pomadařčenú rodinu mal vojak dostať 15 zlatých a pomadařčenej rodine mal štát odpustiť domovú daň. Celá akcia mala stáť 3 milióny 600 000 zlatých. Peniaze na túto akciu mali byť získané tak, že snem by nebol zvolaný 16 rokov a takto ušetrené platy poslancov by sa použili na financovanie tejto maďarizačnej superakcie. Žiada sa uviesť, že v tom čase Spravodaj bol jeden z najvýznamnejších denníkov v Uhorsku.

Do maďarizácie boli zapojené aj školy. Pre pochopenie obľudnosti, čo sa v uhorskom školstve v tomto smere robilo uvediem čo sa, podľa uhorským snemom schválených zákonov, robíť malo. Školský zákon z roku 1868 a národnostný zákon z roku 1868 ukládali štátu povinnosť, aby všetkým občanom zabezpečil výučbu v materinskom jazyku „až po stupeň, od ktorého sa začína akademické (vysokoškolské) vzdelanie.“ Jednoducho povedané, štát má povinnosť vybudovať ľudové školy a rôzne stredné školy s vyučovacím jazykom menšiny. Uhorský štát nielenže nevybudoval ani jedinu ľudovú alebo strednú školu, v ktorej by sa používal iný vyučovací jazyk ako maďarčina, ale tých niekoľko nemaďarských gymnázií, ktoré ešte boli, pomadařčil, a tie, ktoré sa mu pomadařčiť nepodarilo, zrušil. Školský zákon z roku 1868 (vraj superliberálny a superdemokratický) predpisoval, že žiaci musia absolvovať výučbu maďarčiny v takom časovom rozsahu a takým spôsobom, aký určí minister, „aby dieťa, ktoré má iný materinský jazyk ako maďarčinu, po skončení štvrtého ročníka vedelo zrozumiteľne vyjadriť svoje myšlienky slovom i písmom v maďarskom jazyku“. Jedna z klauzúl národnostného zákona (z roku 1868) zaručovala cirkvám slobodnú vôľu pri určovaní vyučovacieho jazyka v cirkevných školách. V roku 1907 bola táto klauzula nehanebne novelizovaná: „Klauzulu treba chápať v tom zmysle, že si slobodne môžu voľiť vyučovací jazyk, ale keď si nezvolia štátny, ale materinský

jazyk detí, bezpodmienečne musia dodržiavať nariadenia týkajúce sa výučby maďarského jazyka.“ Vláda za každú cenu, „ohňom a železom“, chcela pomadařčiť Nemaďarov. A tak minister školstva Dr. J. Wlašič (Wlassics Gyula) vydal neuveriteľné nariadenie, podľa ktorého sa na cirkevných školách výučbe maďarčiny malo venovať 18 - 24 hodín týždenne. Vydavateľ Budapeštianskeho Spravodaja (Pesti Hírlap) a vynikajúci dramatik Eugen Rákoši (Rákosi Jenő) chcel prekonať ministra J. Wlašiča a navrhol, že národnosti treba prinútiť, aby celé tri roky deti v školách neučili nič iné, len hovoriť, recitovať a spievať po maďarsky. Poslanec gróf Albin Čáky (Csáky A.) v roku 1891 vymyslel, vypracoval a predložil návrh zákona, podľa ktorého sa v celom Uhorsku povinne vybudujú materské škôlky. Gróf Čáky vychádzal z predstavy, že pre maďarskú reč a kultúru treba získať deti v útlom veku, keď ich myseľ je ešte nevyvinutá a je citlivá. Tento diabolský plán sa síce plne nerealizoval, ale pre Slovákov žijúcich v Uhorsku (Maďarsku) neexistovala nikdy ani jediná materská škôlka s vyučovacím jazykom slovenským.

Návrh grófa Čákyho mi pripomína zlopovedné turecké časy v minulých storočiach. Tak ako Turci považovali kresťanského „raju“ za rozmnožovateľa janičiarov, tak Nemaďari v Uhorsku mali rozmnožovať Maďarov.

Ošial maďarizácie zhodnotil Š. Séčeni slovami: „Sotva poznám Maďara, bez ohľadu na to, ako mu znalosť a skúsenosť postriebila vlasy a zbráznila čelo, z ktorého sa nevykľúpe šialenec takmer úplne hluchý k zákonom slušnosti a spravodlivosti, len čo sa nastolí otázka nášho (maďarského) jazyka a národnosti“ a pokračuje: „V tej chvíli i ten najpokojnejší stratí rozvahu, najjasnozrivejšieho zachváti slepota a najrozumnejší hneď zabudne večné pravdu príslovia: Čo nechceš, aby iní robili tebe, nerob ani ty iným!“ Po tomto prejave (v Akadémii) ho maďarská verejnosť obvinila zo spójnenectva s nepriateľmi vlasti a že vraj maďarskému národu vtlčil nezaslúženú hanbu. V skutočnosti nikto v Uhorsku tak vrúčne ako Séčeni neveril, že asimilácia nemaďarských národností v Uhorsku je možná.

Darmo militantnú asimilačnú politiku v Uhorsku odsúdil aj Séčeni, na tlmenie bezhraničnej a bezohľadnej asimilácie Nemaďarov v Uhorsku nebola ani ochota ani sila. Situáciu výstižne charakterizoval M. M. Hodža: „Vyvolal (Séčeni) džina násilnej maďarizácie z fľaše a potom ho tam nijako nemohol vrátiť.“ Od tých čias uplynulo viac ako 150 rokov, a tak sa zdá, že džin násilnej maďarizácie ešte stále nie je vo svojej fľaši.

Z pohľadu našej úvahy zaujímavý zážitok opisuje v svojej knihe „Maďari pod lupou“ (SAV,

2003) náš bývalý veľvyslanec v Maďarsku Štefan Markuš. Pri nástupnej, protokolárnej návšteve u arcibiskupa Jágerskej diecézy Mons. Štefana Šeregeja (Seregely István), arcibiskup mu medzi iným povedal: „...musím vám, vaša exelencia, niečo povedať. Viete, vo mne nekotuje ani kvapka maďarskej krvi. Rodina môjho otca pochádza z Oravy, rodina matky zase zo stredného Slovenska. Ja som sa narodil v Sombatheli (Szombathely) - a som Maďar.“

Je pán arcibiskup Slovák alebo Maďar?

Zaujímavý je aj druhý zážitok veľvyslancu Š. Markuša. V rezidencii nášho veľvyslanectva v Budapešti sa uskutočnilo stretnutie 12 farárov, z ktorých každý zastupoval inú cirkev. Pri predstavovaní každý o sebe niečo povedal. Šiesti z dvanástich kňazov uviedli, že majú slovenský pôvod a čo - to „po tótsky“ (po slovensky) aj povedali. Keď odišli, veľvyslanec s manželkou si položili otázku: „Kto je v Maďarsku vlastne Maďar?“

Etnický prvok

Súdny čitateľ isto postrehol, že predseda SMK Csáky do definície Maďara, stanovenej maďarskými odborníkmi a akceptovanej maďarskou verejnosťou, zavádza nový prvok. Zatiaľ čo maďarskí etnológovia, ideológovia, historici, politici, atď. zdôrazňovali a zdôrazňujú, že „rozhodujúcim znakom maďarstva je jedine jazyk“, P. Csáky za určitých okolností účelovo a rafinovane na jazyk „zabúda“ a sofistikovane vyzdvihuje a zdôrazňuje etnický pôvod. Keď pomadařčený Nemaďar v niečom vynikne, alebo je aspoň štandardným občanom hlási-

acim sa k maďarstvu, pre Csákyho je to „rýdži“ (tösgyekeres) Maďar. Rýdzim Maďarom je pre neho aj „štatistický“ Maďar, čo je taký Maďar, ktorého vyrobila štatistika. V nedávnej i dávnejšej minulosti „štatistických“ Maďarov bolo vyrábaných viac ako dosť. Opíšem príklad, ktorý uvádza P. Lendvai vo svojej knihe Die Ungarn. V roku 1941 sa uskutočnilo sčítanie ľudu na územiach okupovaných Maďarskom. Z výsledkov sčítania vyplynulo, že 50% obyvateľov týchto území nie je maďarskej národnosti. Podľa P. Lendvaia „určitá kozmetická úprava (týchto výsledkov - pozn. aut.) sa dosiahla diferencovaním medzi materinským jazykom a národnosťou: 520 000 ľudí, ktorých materinským jazykom nebola maďarčina, sa prihlásilo (nevedno na akom základe - pozn. aut.) k maďarskej národnosti - predovšetkým Chorváti a Slováci.“ Maďarské úrady „demonštrovali“, ako pohodlne a rýchlo rozmnožiť Maďarova, v tomto prípade o viac ako pol milióna ľudí.

P. Csáky svojou prefikanosťou za Maďara „pasoval“ dokonca aj panovníka Hunov - Atilu, ktorý Maďarov asi nikdy nevidel a ani o nich nepočul, čo dobre vie aj Csáky. Napriek tomu v Čičove na južnom Slovensku odhalil „nášmu (maďarskému) kráľovi Atilovi“ sochu v ľudskej veľkosti.

Opísala som jeden pohľad P. Csákyho pri identifikácii etnickej príslušnosti. P. Csáky je ale dvojtvarý. Používa aj druhý, sofistikovanejší a účelový pohľad pri identifikácii etnickej príslušnosti. Ten druhý, rafinovaný pohľad používa vtedy, keď z propagandistických dôvodov je podľa neho účelné zdôrazniť pôvodnú, skutočnú národnosť Nemaďara aj vtedy, keď sa dotýčný za Maďara verejne hlási. V tomto smere je typický prípad kardinála Csernocha Jánosa, ktorého Csáky

Kresba: Andrej Mišanek

Programový dokument pokrokového obsahu

Revolučné udalosti roku 1848 zasiahli celý európsky kontinent. Prevratné zmeny, ktoré v Európe nastali burcovali Slovákov do boja za svoje práva a oprávnené požiadavky. Slovenskí národovci organizovali ľudové zhromaždenia, kde pripravovali vhodnú pôdu pre celonárodné podujatie, ktoré by prijalo slovenský politický program. Akcie však nevyšli do celonárodného zhromaždenia. Preto Štefan Marko Daxner a Ján Francisci zvolali na 10. mája 1848 do Liptovského Svätého Mikuláša stretnutie významných národných dejateľov z celého Slovenska.

Na fare u Michala Miloslava Hodžu sa zišlo do 30 štúrovcov. Schôdzku viedol Ľudovít Štúr a bol popri Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi, Michalovi Miloslavovi Hodžovi a Štefanovi Markovi Daxnerovi hlavným navrhovateľom uznesení. Ján Francisci bol zapisovateľom. Prítomní boli aj August Horislav Škultéty, Ctiboh Zoch, Peter Kellner-Hostinský, Mikuláš Štefan Ferienčík, August Horislav Krémery a ďalší činitelia. Počas rokovania vyhodnotili Žiadosti slovenského národa v Nitrianskej stolici a iné na ostatných miestach Slovenska, ale hlav-

Pamätník ZSN v Ondrašovci

ne zostavili slovenský národný, politický, kultúrny a sociálny program - Žiadosti slovenského národa. Vyhlásili ho o deň neskôr na pamätnom zhromaždení v Ondrašovej, ktorá dnes patrí do Liptovského Mikuláša.

Žiadosti slovenského národa v štrnástich bodoch obsahovali slovenský národno-revolučný program. Slováci sa tam deklarovali za samobytný národ s vôľou žiť vlastným národným životom v Uhorsku - vo svojej vlasti rovnoprávnymi národmi, ktoré majú byť zastúpené v spoločnom krajinovom sneme. Žiadali zmenu Uhorska na federatívny štát, ako aj zriadenie slovenskej samosprávy (autonómie) s národným snemom. Požadovali používanie slovenčiny na slovenskom území v úradoch, cirkvi a vo veľa slovenských národných gárd, na čele so slovenskými veliteľmi. Slováci chceli mať vlastné školstvo a svoju národnú zástavu.

V Žiadostiach sa volalo po demokratizácii spoločnosti - všeobecne hlasovacie právo, sloboda tlače, zhromažďovania a spoločovania. Osvovatelia dokumentu žiadali rozšírenie zákona o zrušení poddanstva a rozdelenie pôdy

feudálnych vlastníkov medzi nájomníkov a skutočných obrábatel'ov. Slobodu a práva chceli vydobýť nielen pre Slovákov, ale aj pre iné národy. Myšlienka demokratizmu a ľudskosti je príznačná vlastne pre celé slovenské národné hnutie.

Skôr, ako sa Slováci s jedným z najpokrokovjších štátoprávnych programov v Európe obrátili na panovníka, vládu a snem, vládnuca moc vyhlásila celú akciu za protiústavnú a panslavisť. Na Žiadosti slovenského národa, ktoré boli založené na demokratických princípoch bratstva a rovnosti, reagovala Uhorská vláda násilím. Na celom Slovensku bolo vyhlásené stanné právo a na Štúra, Hurbana a Hodžu ako nebezpečných buričov vydali na základe nariadenia ministerstva vnútra zatykač. Veľké javy nášho národa unikli v poslednej chvíli pred prenasledovaním do Prahy, kde sa chystalo stretnutie predstaviteľov slovanských národov - Slovanský zjazd. Tam sa kontaktovali s Chorvátmi a vojvodinskými Srbmi. Spoločne so zbraňou v ruke si hodli vydobýť uznanie národných práv. Slovenskí vodcovia založili v 16. 9. 1849 vo Viedni Slovenskú národnú radu - prvý politický orgán Slovákov. Viedli ju J. M. Hurban, E. Štúr a M. M. Hodža. Pripravovala povstanie proti uhorskej vláde a oslobodenie Slovenska spod nadvlády.

Udalosti prebiehali rýchlo. V septembri 1848 vypuklo Slovenské povstanie. Počas neho boli tri dobrovoľnícke výpravy. Hoci nebolo úspešné, ukázalo, že vodcovia Slovákov pochopili vývojový trend v Európe a aká je veľká túžba národa po samostatnosti. Dokazuje to tiež skutočnosť, že v marci 1849 slovenské vyslanstvo, vedené Jozefom Kozáčkom, predložilo panovníkovi v Olomouci návrh, v ktorom žiadali uznať Slovákov za samostatný rovnoprávny národ, vyčlenenie Slovenska z Uhorska a jeho pretvorenie na veľkokniežatstvo podriadené Viedni. Pre Slovákov nič nevyriešila porážka maďarskej revolúcie. Národ medzi Tatrami a Dunajom ešte dlho bojoval za svoje práva. Mikulášske národné slovo však už vrchnosť nedokázala umlčať. Stalo sa zrkadlom štátoprávnych požiadaviek Slovákov, ktorí si plne uvedomovali národnú samobytnosť a právo riadiť osudy vo vlastnom štátnom zriadení, v rámci habsburskej monarchie. Žiadosti možno podľa hodnotenia Pavla Vongreja považovať „za základný kameň ďal-

Vladimír Matula: *Devín, milý Devín - Národná slávnosť štúrovcov na Devíne 1836.* Martin, Matica slovenská 2008.

Nedávno sa dožil osemdesiatich narodenín renomovaný slovenský historik a slavista PhDr. Vladimír Matula, DrSc. Rodák z Veľkého Dúra (30. 4. 1928) dlhé roky pôsobil v Historickom ústave SAV v Bratislave. V r. 1958 - 62 bol riaditeľom Slovenského národného múzea v Martine. Zaoberá sa slovenským národným obrozením a slovensko-slovenskými, najmä ruskými vzťahmi v 19. storočí. Pozornosť venuje problematike vrcholného obdobia slovenského národnoemancipačného hnutia, hlavne účinkovaniu štúrovcov, s dôrazom na medzislovenské súvislosti. Ako podpredseda Medzinárodnej komisie pre dejiny slavistiky a viceprezident Medzinárodného komitétu slavistov zastupoval našu historickú vedu na medzinárodných fórach. Slovensko-slovenské vzťahy v rámci 19. storočia a koncepciu slovenskej vzájomnosti priblížil viacerými štúdiami, z ktorých niektoré preložili do cudzích rečí a publikovali vo významných zahraničných periodikách a zborníkoch. Je autorom práce Ľudovít Štúr (1956), vedúcim autorského kolektívu

O národnom krste štúrovskej družiny

a spoluautorom Dejín Slovenska II (1987), editorom zborníka Ód City vďečnosti mladých synů Slovenska (1959) a spolueditorom dokumentov Zarubežnye Slaviane i Rossija - Dokumenty archiva M. F. Rajejskogo (1975). Cenným činom je jeho ďalšia kompletizácia Štúrovej korešpondencie, ktorá vyšla r. 1999 ako štvrtý zväzok edície Listy Ľudovíta Štúra, keď prvé tri v 50. a 60. rokoch pripravil ako editor Jozef Ambruš.

V súčasnosti vyšla vo vydavateľstve Matice slovenskej kniha Vladimíra Matulu Devín, milý Devín - Národná slávnosť štúrovcov na Devíne 1836 - História a tradícia. Devín, ktorý je s Nitrou symbolom štátnosti našich predkov, patrí nielen Slovákom, ale aj Slovanom. Najstaršie stopy po Slovanoch sú z 8. storočia. Symbolika a kult starobylého Devína sa v období nášho národného obrozenia a najmä v jeho štúrovskej etape stali dominantným národným mýtom. Autor knihy zdôrazňuje, akú významnú úlohu zohral Devín „ako dobre viditeľný symbol Rastislavovej a Svätoplukovej Veľkomoravskej ríše, pamätník niekdajšej samostatnosti a slávy našich predkov, spájaný s kultúrnou misiou svätých Cyrila a Metoda, ospievaný v eposoch Jána Hollého, nielen ako hlavné centrum boja proti nepriateľom, ale aj ako ohnisko šírenia kresťanskej kultúry a vzdelanosti v rodnom jazyku“.

K priamemu oživeniu pamiatky slovenskej i slovenskej slávy viedla Ľudovítom Štúrom zorganizovaná „Slávnosť Devínska“ dňa 24. 4. 1836. Príbeh pamätnej vychádzky, kde štúrovci vyjadrili cieľ zasvätiť svoj život národu krásnou symbolikou - prijatím slovanských mien - bol donedávna známy najmä z Hurbanovej biografie Ľ. Štúra. Vladimír Matula pred viacerými rokmi pri štúdiu osobného archívu známeho ruského slavistu Osipa Maksimoviča Bod'anského objavil zošitok s názvom Slavnost Devínska. Bod'anskij ho spolu s inými materiálmi akiste dostal pri svojej návšteve bratislavských štúrovcov v novembri 1838. Je zaujímavým materiálom pre dôkladnejšie objasnenie aktivít mladých štúrovcov a obsahuje podrobný opis ich historického výletu na Devín. V zápise Jurka Záborského sa zachovali prejavy a básne, čo na Devíne odzneli, medzi iným aj Zochova slobodomyselná óda, z ktorej boli dovtedy známe len prvé dva verše. Nachádza sa tam však predovšetkým plné znenie Štúrovej reči.

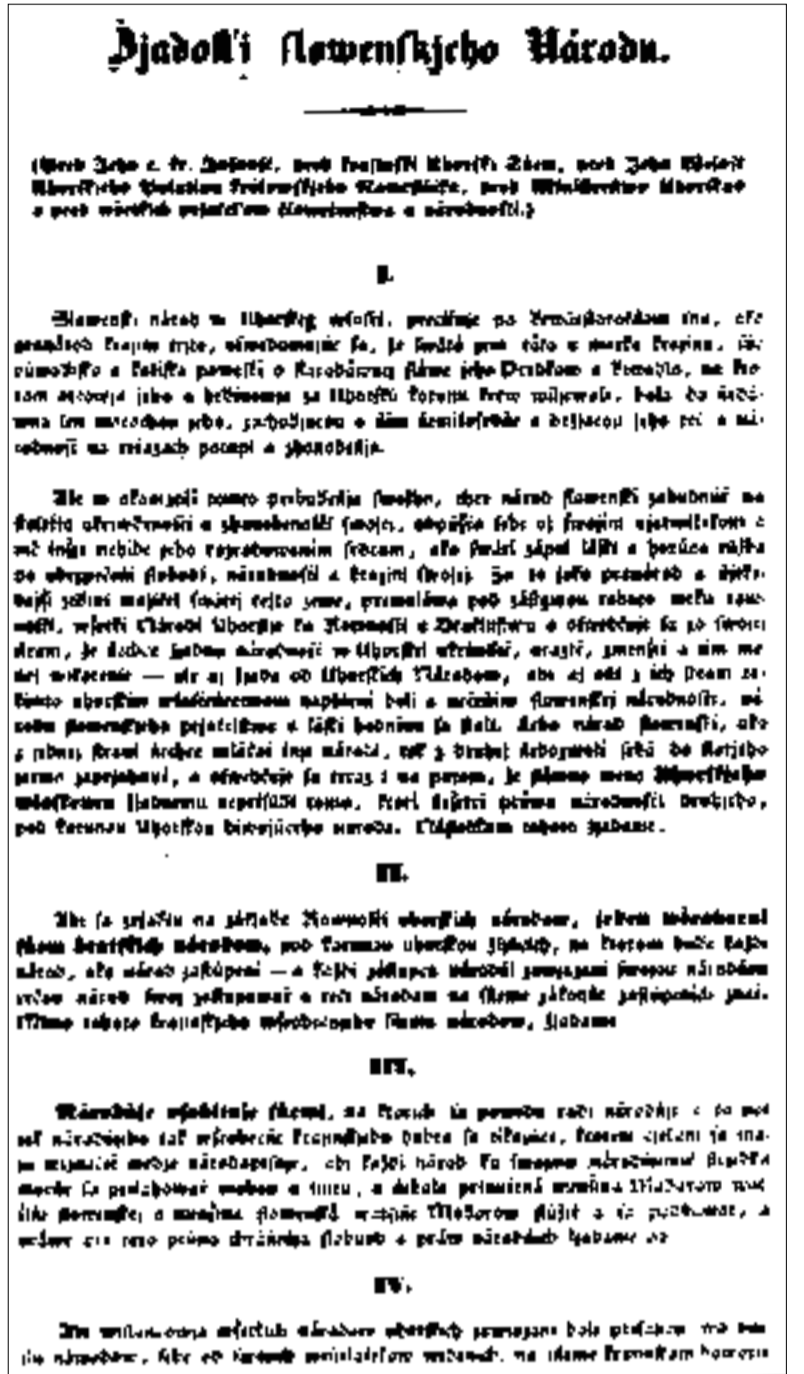
Na základe tohto vzácneho prameňa autor v ťažisku knihy urobil dôslednú historickú rekonštrukciu národnej slávnosti štúrovcov a sprítomnil ju v jej pôvodnom obsahu. Deň 24. apríl 1836 v mnohom predznamenal ďalšie pôsobenie a rozvoj štúrovskeho hnutia. Mladí štúrovci mali už silné vedomie povinnosti k národu. Štúrovská generácia sa potom

vystúpili predseda vlády SR Robert Fico, predseda SNS Ján Slota, predseda ŽSK Juraj Blánár, predseda MS Jozef Markuš a ďalšie osobnosti. Premiér v prejave vyzval Slovákov k pozdvihnutiu národného sebavedomia a vlastenectva. Zdôraznil, že národná hrdosť môžu obyvatelia prejavíť aj snahou o dostatočné ovládanie slovenčiny. Kritizoval, že nie všetci obyvatelia Slovenska ju ovládajú na primeranej úrovni. Predovšetkým však vyzval politické strany politického spektra na dôslednú ochranu potrieb Slovenska, „bez ohľadu na to, či sú našo, alebo napravo, musia mať v ochrane národných štátnych záujmov všetko úplne jasné“.

prejavila ako nová literárna skupina a nová politická garnitúra v živote slovenskej spoločnosti. Stretnutie na Devíne bolo príkladom rozličných foriem aktivít bratislavských národovcov. Hradný areál sa v priebehu 19. a 20. storočia stal miestom konania slávnostných zhromaždení venovaných histórii i osobnostiam, s dominujúcim národným akcentom. Autor podáva v knihe náčrt rozvíjania tradície štúrovskeho Devína až do súčasnosti. Celkom oprávnené, veď my Slováci vidíme v Devíne natrvalo svedka národnej hrdosti a slávy.

Ľudovít Štúr nepatrí len slovenskej minulosti, ale svojím ideovým svetom je bytostne súčasny a inšpirujúci aj pre naše snahy o zaradenie sa medzi najvyspelejšie európske štáty. Vladimír Matula, ako píše v úvode, knihu rád venuje všetkým obdivovateľom života a diela tohto veľkána slovenských národných dejín. Literárny jazyk, ktorý autor používa, je zrozumiteľný širokému spektru čitateľov. Spoločenská angažovanosť štúrovcov a fakty sú prezentované pútavým textom, dokumentmi, fotografiami a kresbami. Podobné diela by sa mali na knižnom trhu objavovať čo najviac. Pri hlbšom nazretí do slovenskej histórie, pripomínajúci si veľké dejinné udalosti a postavy, je od čoho odvíjať našu národnú hrdosť - národné povedomie. Návrat do dejín Slovenska je zvlášť zmysluplný, ak poučenie z minulosti má presah do dneška.

KAROL PETROVSKÝ

Žiadosti slovenského národa z 10. mája 1848